

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Studium humanitní vzdělanosti

Bakalářská práce

**Reflexe pozice na trhu práce: vzdělání
Ukrajinci v Praze**

Kozlíková Karolína

Vedoucí práce: PhDr. Dana Bittnerová, CSc.

Praha 2021

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.7.2021

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí mé práce paní PhDr. Daně Bittnerové, CSc., která mi věnovala mnoho času a trpělivě mi předávala cenné rady a své zkušenosti. Děkuji také aktérům výzkumu, kteří si našli čas a zasvětili mě do své zkušenosti.

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje na reflexi pracovních pozic, které na českém trhu práce vykonávají vysokoškolsky vzdělaní migranti přicházející z Ukrajiny. Hlavním cílem této práce je objektivně zachytit a popsat uvažování a hodnocení současných migrantů o pracovních pozicích, které v České republice obsazují. Práce se opírá o řadu teorií, které vysvětlují kroky migrantů a popisují důvody, které vedou v pohybu. V teoretické části je zachyceno kromě teorií příčin migrace několik jevů, které migraci předcházejí, doprovázejí, nebo po ní nastávají. V metodologické části jsou popsány kroky a pravidla výzkumu, který vznikl pro účely této práce. Samotný kvalitativní výzkum je založen na polostrukturovaných rozhovorech, které byly následně anonymizovány tak, aby v žádném případě nedošlo k identifikaci aktérů výzkumu nebo jejich ohrožení. Proto byla dodržována základní etická pravidla. Výsledky výzkumu byly zhodnoceny v závěru práce.

Klíčová slova

migrace, terciární vzdělání, pracovní pozice, trh práce, Ukrajina

Abstract

Bachelor thesis focuses on the reflection of job positions performed on the Czech labor market by university-educated migrants coming from Ukraine. The main purpose of this thesis is to objectively capture and describe the thinking and evaluation of current migrants about the job positions they fill in the Czech Republic. The thesis is based on a number of theories that explain the steps of migrants and describe the reasons that lead to movement. In addition to theories of the causes of migration, the theoretical part captures several phenomena that precede, accompany or occur after migration. The methodological part describes the steps and rules of research that was created for the purposes of this work. The qualitative research is based on semi-structured interviews, which were subsequently anonymized so that in no case would the research participants be identified or threatened. Therefore, the basic ethical rules were followed. The results of the research were evaluated at the end of the thesis.

Keywords

migration, tertiary education, job position, labour market, Ukraine

Obsah

Úvod	7
1 Teoretická část	9
1. 1 Výchozí rámce práce	9
1. 2 Migrace	11
1. 2. 1 Předchůdci novodobých teorií vysvětlující příčiny migrace 12	
1. 2. 2 Novodobé teorie vysvětlující povahu pracovní migrace	14
1. 3 Vysoce kvalifikovaní migranti	20
1. 4 „Převzdělanost“ migrantů	23
1. 5 Marginalizace	25
1. 6 Sociální struktura společnosti a role vzdělání	26
1. 7 Trh práce v České republice	28
1. 7. 1 Migrace z Ukrajiny do České republiky v číslech za rok 2019	29
1. 7. 2 Postavení Ukrajinců na trhu práce v České republice	29
1. 7. 3 Rozložení ukrajinských pracovních sil na českém trhu práce	32
2 Metodologická část	34
2. 1 Výzkumné otázky	34
2. 2 Výzkumná strategie	34
2. 3 Technika tvorby dat	34
2. 4 Výběr a popis vzorku	36
2. 5 Situovanost výzkumu	38
2. 6 Analýza výzkumu	39
2. 7 Hodnocení výzkumu	40
2. 8 Etika výzkumu	41
3 Empirická část	43
3. 1 Co pro migranty znamená jejich vysokoškolské vzdělání	43
3. 1. 1 Shrnutí výsledků první výzkumné otázky	49
3. 2 Jak migranti z Ukrajiny využívají své vysokoškolské vzdělání v České republice	49
3. 2. 1 Shrnutí výsledků druhé výzkumné otázky	54
3. 3 Proč migranti odcházejí za prací do zahraničí i přes to, že tato práce může zapříčinit nižší sociální status než v zemi jejich původu	56
3. 3. 1 Shrnutí výsledků třetí výzkumné otázky	60

3. 4 Jak reflektují migranti z Ukrajiny pracovní pozici, v níž se nacházejí	61
Závěr	64
Literatura	67

Úvod

Hlavní oblastí zájmu této bakalářské práce jsou Ukrajinští migranti. Tuto oblast jsem si vybrala z toho důvodu, že mě nejen velice zajímá problematika migrací, ale také proto, že se jedná o problematiku, která je obecně známá a komentovaná, protože Ukrajinští migranti tvoří jednu z nejčastěji zastoupených skupin cizinců v České republice.

Lidé z Ukrajiny přicházeli na české území již v minulosti. Doložené příchody můžeme nalézt od 16.století. Příchody cizinců ovlivňovalo vždy několik událostí. Mezi tyto události patřila například první a druhá světová válka nebo pád socialistického režimu (Zilynskyj, 2002). Všechny tyto události jsou dnes již historií. V mé práci se zaměřuji na současnost, tedy konkrétně na postavení migrantů z Ukrajiny na českém trhu práce. V rámci výběru zkoumaného vzorku jsem zvolila trh práce z oblasti Prahy.

Samotní aktéři výzkumu zmiňují současnou nelehkou situaci, která panuje na Ukrajině, a která je donutila k pohybu. Současné dění, které ovlivňuje politické, ekonomické a sociální události, trvá na Ukrajině již sedm let. Podle aktérů výzkumu však dochází ke zlepšování situace. Tyto události zapříčinily celosvětový mediální zájem. Pro mou práci to ale také znamená, že Ukrajina je stále aktuální a probírané téma.

Migrace je pohyb, který je jednou ze strategií lidí, jak naplňovat své cíle, zájmy, vize či zajistit si existenci. Současná ukrajinská migrace je nejčastěji charakterizována jako pracovní migrace, ale pochopitelně se jedná také o rodinné důvody, o hledání sociální jistoty, zvýšení kvality života apod. V souvislosti s novodobou pracovní migrací se často zmiňuje tzv. cirkulační migrace. Tento koncept popisuje, že pracovní migranti příliš neusilují o trvalé usídlení v cílové zemi, ale snaží se v zahraničí zůstat jen krátkodobě a pomocí vydělaných prostředků zvýšit svůj sociální a ekonomický status v zemi původu (Pořízková et al., 2010).

Během migrace dochází k přetváření potenciálu individuálních zdrojů – ekonomického, sociálního a kulturního kapitálu. Mění se jejich možnost uplatnění. To souvisí s jednotlivými rozdíly mezi zeměmi. Takovým rozdílem může být například vzdělávací systém nebo jazyky, které jsou v přijímací versus cílové zemi hodnoceny, kapitalizovány. Další rozdíly mohou být například legislativa cílové země nebo postoj domácího obyvatelstva. Sociální status migrantů ovlivňuje výše jejich vstupního kapitálu (Hofírek, Nekorjak, 2010). V mé práci se zaměřuji právě na migranty, kteří mají svým vysokoškolským vzděláním vysoký vstupní kapitál, ale pro český trh práce zůstává nevyužit.

Předkládaná bakalářská práce je rozdělena do několika částí. Po úvodu následuje teoretické zakotvení, které představuje klíčové koncepty, které uvažují postavení migrantů na trhu práce a otázky postavení lidí, spadající do kategorie vysoce kvalifikované pracovní síly. Poté navazují metodologickým uvedením výzkumu a následuje popis a interpretace dat získaných provedeným výzkumem. Část zaměřená na popis a interpretaci dat řeší hlavní výzkumnou otázku reflexe pracovních pozic vysokoškolsky vzdělaných migrantů z Ukrajiny pracujících v Praze a okolí. Věnuji se jí ve třech částech, které rámcují tři výzkumné podotázky. Poslední část mé bakalářské práce tvoří závěr, ve kterém zhodnocuji odpovědi na výzkumné otázky.

1 Teoretická část

Na českém trhu práce najdeme podle Českého statistického úřadu (Český statistický úřad, 2021) 6-8 % cizinců. Nejčastěji to jsou občané ze Slovenska, Ukrajiny, Polska, Rumunska a Ruska. Právě občané z Ukrajiny tvoří skupinu, kterou podrobuji svému výzkumu. Přibližně od roku 1990 můžeme díky přehledným statistikám Českého statistického úřadu sledovat narůstající počet Ukrajinců pracujících v Československu, resp. České republice.

1. 1 Výchozí rámce práce

Téma, kterým se ve své práci zabývám, se týká postavení migrantů s vysokoškolským vzděláním na trhu práce. Proto se teoreticky budu vztahovat k textům, které se věnují otázkám migrace, trhu práce a vzdělávání. Zároveň mým terénem jsou migranti z Ukrajiny v České republice, tedy kontextová literatura se váže k této skupině, resp. diaspoře. Na začátku práce se věnuji některým pojmům, které jsou klíčové v mé práci, a které se zde budou často vyskytovat.

Prvním z těchto pojmů je migrace. Komise pro udržitelný rozvoj definuje migraci jako prostorové přemísťování osob přes zpravidla administrativní hranice státu či jiného geograficky politického celku. Toto přemísťování je spojeno se změnou místa bydliště, a to buď na kratší či delší dobu. Tato forma prostorového pohybu obyvatel rozeznává vnitrostátní a mezinárodní pohyb. Vnitrostátní pohyb znamená, že nejsou překročeny hranice státu. Naopak během mezinárodního pohybu dochází k jejich překročení (Henig, 2007).

Další z důležitých pojmů, který často zmiňuji, je trh práce. Pavel Kuchař (2007) definuje trh práce, jako vztah dvou subjektů. Tento vztah je daný nabídkou práce a poptávkou po práci. Hlavní funkcí trhu práce je koordinace distribuce práce, kde je předpokladem svoboda jednání zúčastněných osob. Tuto funkci můžeme rozdělit na alokační a distribuční. Alokační funkce znamená, že zaměstnanci hledají práci a

zaměstnavatelé si vybírají mezi zaměstnanci. Distribuční funkce určuje cenu práce.

Dále často zmiňují terciární vzdělání. To je takové vzdělání, které bylo získáno na vysoké či vyšší odborné škole. Po jeho dokončení se udělují tituly. Tituly jsou udělovány po absolvování bakalářského, magisterského či doktorského studijního programu (Národní ústav odborného vzdělávání, 2012).

Oblastí mého zájmu je Ukrajina. Tato země leží ve východní Evropě. Ukrajina byla dříve součástí Sovětského svazu, proto je nyní členem Společenství nezávislých států (SNS), dále se usiluje stát členem NATO. Stejně tak není členem Evropské unie (EU). S ní se však sbližuje vstupem do jednotného trhu, dalších hospodářských sektorů, a tak se postupně s ní sladuje (European union, 2021).

Jelikož se zaměřuji na osoby s terciárním vzděláním získaným na Ukrajině, popíši také systém vzdělání v daném státě. Zorientovat se ve školním systému na Ukrajině mi z velké části pomohli moji aktéři výzkumu. Před nástupem na základní školu, musí každé dítě předstoupit před komisi, aby zhodnotila, zda dítě dosáhlo školní zralosti. Základní vzdělání je rozděleno na tři stupně. První stupeň obsahuje 1. – 4. ročník, obvykle od 6 do 9 let. Následuje druhý stupeň, který začíná 5. ročníkem a končí 9. ročníkem. Zde jsou děti rozřazeny podle svých schopností, například do jazykové či matematické třídy. Poslední ročník druhého stupně základního vzdělání je zakončen závěrečnými povinnými zkouškami. Následuje třetí stupeň, tedy 10. – 12. třída. Tento stupeň se také nazývá střední škola. Po ukončení 9. ročníku, se žáci mohou rozhodnout, zda nastoupí na „neúplnou střední školu“ či „komplexní střeň školu“. Neúplná střední škola znamená, že studenti končí 10. ročníkem, naopak komplexní pokračuje až do 12. ročníku. Vysoké školy jsou obdobné jako v České republice. Studenti musejí složit přijímací zkoušky, ale až po čtyřech letech získávají titul bakaláře, následně za rok se stanou specialisty, a za další rok obdrží

magisterský titul. Dále mohou studenti získat doktorský titul, kterého obvykle dosáhnou po třech nebo čtyřech letech.

1. 2 Migrace

Migrace je v dnešní době běžný jev, který patří ke strategiím jedince i skupiny. Migraci ale ovlivňují zásahy ze strany národního státu, neboť pohyb je státem kontrolovaný. Mezi nejdůležitější milníky, které ovlivnily migraci patří období před první světovou válkou, meziválečné období, druhá světová válka, studená válka, doba po studené válce a pád Sovětského svazu. Všechna tato období se vyznačovala dobovou globalizací, nacionalismem a vznikem národních států. Mezi vznikem národních států a globálním propojením vznikl rozpor, který předpokládá, že svět je rozdělený na oddělené a soběstačné jednotky. Tento předpoklad značně ovlivnil vnímání a přijímání migrantů, přístup, který na migranty pohlíží primárně skrze jejich etnicitu či příslušnost k národu, nazýváme metodologický nacionalismus (Wimmer, Glick Schiller, 2009).

Migrace je neodmyslitelně spjata s moderní společností. Odborná literatura identifikuje několik forem, stejně jako různě natáčí oblast zájmu. Tak vznikají témata, která se v rámci migračních studií etablojí jako profilová. Takto se odborníci zaměřují například na pracovní migraci, sjednocování rodin, práva migrantů či integraci atd. Ve své práci zkoumám pracovní migraci, kterou bychom zařadili do dobrovolné migrace. Jedná se o jedno z nejdříve zkoumaných oblastí zájmu právě proto, že bytostně souvisí s rozvojem moderní společnosti.

V kontextu pracovních či ekonomických migrací si badatelé opakovaně kladou otázku po jejích příčinách. Příčinami migrace se zabýval již Ernst Georg Ravenstein v 19. století, když definoval první migrační zákony a teorie, které jsou i dnes částečně platné (Henig, 2007).

1. 2. 1 Předchůdci novodobých teorií vysvětlující příčiny migrace

Soudobým teoriím příčin migrace předcházejí dva koncepty, které vznikly v důsledku přímých příčin migrace. Mezi nejvýznamnější patří Ravensteinovy zákony a „push – pull“ teorie.

Průkopníkem mezi teoriemi příčin migrace byl Ernst Georg Ravenstein. Ravenstein, který napsal dvě přelomová díla (1885), (1889), definoval sedm základních zákonů migrace:

1. Každý migrační tok vytváří zpětnou migraci,
2. Většinou se migruje na kratší vzdálenosti,
3. Když migranti migrují na delší vzdálenost, vybírají si za svůj cíl větší města,
4. Více migrují obyvatelé vesnic než měst,
5. Více aktivní v mezinárodní migraci jsou mladí dospělí jedinci (spíše než rodiny),
6. Většinu migrantů tvoří dospělé osoby,
7. Velká města rostou více zapříčiněním migrace než přirozeného přírůstku.

(Ravenstein, 1885, cit. v Palát, 2014), (Ravenstein, 1889, cit. v Palát, 2014)

Ravensteinovy zákony jsou téměř všechny ještě dnes platné, ale v důsledku modernizace došlo i k patrným změnám. Jednou ze změn je například pojetí vzdálenosti. Protože doprava se od dob Ravenstaina dočkala značného pokroku. Nemůžeme za krátkou vzdálenost považovat to samé, co Ravenstein ve své době, protože vzdálenosti, na kterou osoby dnes migrují jsou značně vyšší. Také došlo k výraznému pokroku v oblasti komunikačních technologií (například mobilní telefony, internet), které rovněž podporují migraci na delší vzdálenost a propojenost se zemí původů a cílovou zemí.

Dalším předchůdcem novodobých teorií příčin migrace je teorie „push – pull“. Základy této teorie položil Donald J. Bogue, ale dále byla rozpracována Everettem S. Leem a C. Jansenem.

Lee (1966) a Jansen (1969) rozlišují dva druhy faktorů, které nutí osoby k pohybu. Prvním druhem jsou tzv. „pull“ faktory, které bychom mohly přeložit jako faktory tahu. Druhým druhem jsou „push“ faktory, které znamenají faktory tlaku. Tito autoři mluví o migračním pohybu jako o výsledku sil, které jednak migranta tlačí ze země původu, a zároveň přitahují do cílové země (Uherek et al., 2004).

„Push“ faktory, které nutí osoby k pohybu, jsou například:

- nedostatek pracovních míst v zemi původu,
- diskriminace,
- válka,
- politický systém,
- nedostatek náboženské svobody,
- různé přírodní podmínky či katastrofy,
- nízké finanční výdělky.

Na uvedené faktory ale musí působit i druhá skupina, tedy „pull“ faktory. To jsou takové okolnosti, které motivují migranta, aby odešel do cílové země. Mezi tyto faktory patří například:

- nabídka na trhu práce,
- politická a náboženská svoboda,
- vzdělání,
- bezpečnost.

(Lee, 1996)

Uvedené příklady bychom mohli shrnout do třech skupin – ekonomické, kulturní a environmentální. Podle Milana Paláta (2014) v současné době migruje nejvíce osob z ekonomických důvodů, a jak se později ukazuje, je to také nejčastější zjištěný důvod migrace v mém výzkumu. V minulém století to byly naopak politické důvody. Hlavní

příčinou byla první a druhá světová válka, komunismus a později zhroutil sovětského bloku. Výsledkem těchto událostí byl rostoucí nacionalismus a masivní přesuny lidí.

Migraci však můžeme rozdělit podle několik kritérií. S jedním rozdělením přišel například William Petersen (1958). Petersen rozlišil primitivní, vnučenou, dobrovolnou a masovou migraci. Primitivní migrace byla podle Petersena (1958) taková, ve které se lidé nedokázali vyrovnat s přírodními podmínkami a jejich domov byl přenosný. Násilnou migraci zažili například Židé v první polovině 20. století, kdy byli nuceni k migraci. Svobodná migrace se koná z vůle člověka. A masová migrace je vzor chování, který se očekává od jedince.

Dále se můžeme setkat s kritérii třídění migrace podle lokálnosti, délky času, legality nebo angažovanosti státu.

Podle Heniga (2007) v současné době představuje migrace komplexní jev, který teorie „push – pull“ značně redukuje na příčinu a následek.

Všechny zmíněné teorie vysvětlují příčiny a motivy migrace, ale nepojímají postmigrační procesy, které se migrantům dějí, či jejich názory a osobní důvody. Migrace se dnes stává komplexnějším fenoménem.

1. 2. 2 Novodobé teorie vysvětlující povahu pracovní migrace

Dále jsou uvedeny teorie příčin migrace, které jsou známé v současné době, a které se promítají i v mém výzkumu. Pro dnešní dobu je typická pracovní či ekonomická migrace, ve které je migrant poté asociován jako pracovní migrant. Z ekonomických vztahů mezi prostorem a lidským jednáním vycházejí také teorie příčin migrace.

První zmíněnou teorií je neoklasická ekonomie či neoklasická teorie migrace, která byla vytvořena Douglasem Masseyem. Tuto teorii můžeme shrnout jako důsledek nerovnoměrného rozdělení práce a kapitálu. Nerovnoměrné rozdělení může být buď na úrovni celé země či jednotlivce. Massey přichází v rámci neoklasické teorie se dvěma

přístupy. První přístup se týká mezinárodní migrace, která je způsobena rozdíly kapitálu a pracovními možnostmi. Migrace je tak způsobena nerovností příjmů a nedostatečnou nabídkou na trhu práce (Palát, 2014).

V některých zemích s nízkou ekonomickou výkonností dochází poptávka po pracovní síle. Naopak je tomu v zemích, kde je ekonomická výkonnost vysoká. Tam dochází k nadbytku poptávky o pracovní síly (Baršová, Barša, 2005). V tento okamžik přicházejí levné pracovní síly do rozvinutějších zemí a pracují v terciárním segmentu trhu práce.

Když lidé odcházejí ze země svého původu do cílové země, dochází v jejich zemi po nějaké době ke zvyšování výdělku, ale také tím způsobují, že výdělky v cílové zemi se snižují v důsledku vzrůstajícího počtu přicházejících pracovních sil (Rabušic, Burjanek, 2003).

Druhý přístup, se kterým Douglas Massey přišel bylo racionální uvažování jedinců, kteří kalkulují možné náklady a přínosy migrace, protože se snaží o co nejvyšší zisk získaný migrací (Palát, 2014). Neoklasická teorie ve své době soupeřila s následující teorií.

Nová ekonomie vychází z neoklasické teorie. Hlavním představitelem této teorie je Oded Stark. Stark se vyhrazuje vůči teorii neoklasické ekonomie, protože za hlavní stimul pracovní migrace považoval rodinu, nikoli jednotlivce. Dále nevidí jako příčinu migrace rozdíl v platovém ohodnocení, ale ohrožení chudobou a finanční nejistotou (Baršová, Barša, 2005).

Příkladem takové migrace může být venkovská domácnost, která se potýká s relativní chudobou. Domácnost trpí nedostatkem kapitálu, a tak vyšle svého vzdělanějšího člena do města nebo zahraničí, který pravidelně zasílá peníze (remittance) své rodině, tím zajišťuje zvýšení příjmu rodiny a sníží ohrožení chudobou. Domácnost k vyslání svého člena za práci může dojít poté, co vidí jiné domácnosti, které poslaly

své členy do měst či zahraničí a zvýšily tak životní standard celé rodiny. V této teorii příčiny migrace je tedy důležité vzájemné poměrování životní úrovně (Palát, 2014).

Nová ekonomie migrace ale opomíjí migraci celých rodin a poptávku po pracovnících v cílových zemích. Tyto nedostatky vysvětluje teorie segmentovaného pracovního trhu.

Následující teorie je stěžejním bodem mé práce. Tato teorie vychází také z neoklasické teorie. Rozdíl mezi nimi je, že dřívější teorie se zaměřovaly na racionální volbu jedinců ochotných migrovat. Teorie segmentovaného pracovního trhu, nebo také duálního či dvojího pracovního trhu se zaměřuje na poptávkovou stranu migrace v cílových zemích migrantů. Neřeší nerovnost mezd, ale nedostatek pracovních sil v určitých sektorech cílových zemích migrantů. Tato teorie tvrdí, že dochází k hierarchické segmentaci pracovního trhu.

Michael Piore rozdělil trh na primární sektor, který je interní, a na sekundární, který je externí. Primární sektor trhu práce bychom našli například v okamžiku, kdy se velké firmy zaměřují na efektivnější výrobu a zajímají se o školení a vzdělávání svých zaměstnanců, tím se zaměstnanci stávají cennými a hůře nahraditelnými. Opakem je sekundární sektor trhu práce, kde zaměstnavatel neklade vysoké nároky na kvalifikaci a vzdělání. Zde jsou zaměstnanci lépe nahraditelní. To se odráží na výši platového ohodnocení.

Douglas Massey (2005) zmiňuje dokonce terciární sektor na segmentovaném trhu práce. Tento sektor trhu práce tvoří pracovní místa, která jsou automaticky přiřazována pracovním silám z ciziny.

Podle této teorie čelí lidé z rozvinutějších zemích ve vztahu k nižším pracovním pozicím motivačním problémům, protože tato práce má v jejich společnosti nízký sociální status, malou šanci na kariéerní růst a nízké platové ohodnocení. Pro tyto pozice je poté poptávka po

zahraničních pracovních, kteří nemají problém s motivací vykonávat tuto práci (Palát, 2014).

Tyto pozice mají nejen nízký sociální status, ale také nedávají příležitost k vzestupné sociální mobilitě, tzv. dead-end-jobs. Prázdný prostor je tak zaplněn přistěhovalci, nejen kvůli výši platového ohodnocení, ale také kvůli přechodnému období, ve kterém jsou ochotni tyto práce vykonávat. Problém s nízkým statusem práce přistěhovalci nemají hlavně díky tomu, že svůj sociální status neodvozují od své pozice v cílové zemi, ale v zemi původu, kde se díky zahraniční práci jejich sociální status naopak zvyšuje (Baršová, Barša, 2005).

Když se znehodnotí jistý segment práce, je to výhoda pro přistěhovalce. Tyto segmenty vedou k rozdělení na „naše“ a „jejich“ pracující třídy. To také zaručuje lidem z majority, že se „nepropadnou“ na tuto nízkou sociální příčku. Vzájemná výhoda končí tehdy, kdy se přistěhovalci trvale usazují v hostitelské zemi a vznáší nárok na rovnou pracovní příležitost, může tak docházet ke konfliktům. (Tamtéž)

O příčinách migrace pracovní síly lze uvažovat i v kontextu další novodobé teorie – teorie světosystému či teorie světového systému, která vysvětluje příčiny migrace v souvislosti změn historického uspořádání tržních vztahů na světě. Základem této teorie je podmínka nekončícího hromadění kapitálu, který uvádí do pohybu celý svět. Do zaostalejších periferních oblastí expandují kapitalistické ekonomické vztahy. Objevuje se tak nerovnost mezi rozvinutými jádrovými oblastmi a méně rozvinutými periferiemi. S expanzí kapitalistických vztahů dochází ke strukturálním změnám a původní zemědělské obyvatelstvo se stává levnou pracovní silou jádrových oblastí. Periferní obyvatelstvo tak ztrácí svou samostatnost a odchází za vidinou lepšího výtěžku do jádrových oblastí (Tamtéž).

Douglas Massey (2005) uvádí, že pracovní migrace se rozvíjí v posledních letech také díky globalizaci, kdy dochází ke zvýšení

mezinárodního obchodu, rychlejší dopravě, snazšímu přenosu informací a kapitálu. A pracovní migrace je tak jedním subsystémem světového trhu.

S globalizací dochází k proměně kapitalismu, to zvyšuje nabídku obtížných a špatně placených pracovních míst ve vyspělých místech. Tato místa se tak stávají příhodnými pro méně kvalifikované a prostší pracovníky, kteří přicházejí z periferií do jádrových oblastí. Tím dojde k segmentaci trhu práce (Sassen, 1991), popsáném výše.

Teorie migračních systémů se rozvinula nezávisle na teorii světosystému a může sloužit jako její doplnění. Podstatu této teorie tvoří analýza historických okolností vzniku vazeb mezi zdrojovými a cílovými zeměmi migrace. Podle této teorie je zdrojová země propojena s cílovou zemí nejen tokem osob, ale také díky kulturními, politickými či historickými vazbami (Baršová, Barša, 2005). Podle Michaely Vojtkové (2005) probíhají migrační systémy mezi dvěma a více zeměmi, které si vyměňují navzájem migranty, zboží a kapitál.

„Dvěma póly každého systému migrace jsou regionální jádro a periferie. Periferní země se specializují na vývoz pracovníků určitého oboru do konkrétních zemí. V rámci migračního systému jihovýchodní Asie například dodávají Filipíny nekvalifikované pracovníky sektoru služeb (včetně domácího služebnictva) do všech ekonomicky vyspělých oblastí, především tzv. jihovýchodoasijských tygrů – Singapuru, Tchajwanu, Hong Kongu, Jižní Koreje, kteří tvoří regionální jádro“ (Baršová, Barša, 2005, s. 274).

Během, před i po migraci dochází k navazování kontaktů. Kontakty pomáhají informovanosti o migraci a udržování vztahů mezi migranty a jejich rodinami, což popisuje teorie migračních sítí a transnacionálního prostoru. Tato teorie zachycuje způsoby, jakými se migrace stále udržuje a reprodukuje. Teorie migračních sítí chápe migraci jako projev vzájemné pomoci a informací, které stále propojují migranty v cílové zemi s jejich rodinou či přáteli v zemi původu.

Koncept je založen na sociálních sítích. Tyto sítě stojí na vzájemných vazbách, které propojují současné migranty s dřívějšími migranty. Díky migračním sítím se zvyšuje pravděpodobnost mezinárodního pohybu, zároveň snižují náklady spojené s pohybem a zvyšují výnosy, které se očekávají od migrace.

Sítě podávají aktuální informace o cílové zemi, také poskytují sociální, ekonomickou a ubytovací základnu, o kterou se mohou migranti opřít poté, co odejdou do cílové země. Díky sítím se mohou rychleji zorientovat v novém prostředí. Dále sítě mohou být užitečné během hledání práce nebo ubytování v cíloví zemi, nebo také užitečné, když migrant potřebuje pomoc. Sítě jsou nápomocné také po psychické stránce, protože v okamžiku příchodu do neznámého prostředí mohou nastat pocity frustrace, izolace a vykořenění. (Baršová, Barša, 2005)

V důsledku globalizace dochází ke snadnějšímu a rychlejšímu přístupu k informacím, kapitálu či dopravě. Zvětšují se také příležitosti pro cirkulaci migrace a posílení migračních vazeb mezi migranty. Fungující sítě tak vytvářejí transnacionální prostory. V důsledku transnacionálního prostoru vznikají i tzv. trans-migranti. Tito migranti jsou v jakémsi meziprostoru, protože díky vazbám zcela neopustili svou zemi původu, ale zároveň jim tyto vazby nedovolí plnou integraci do společnosti v cílové zemi. Tyto osoby tak nejsou jen přechodnými návštěvníky (Glick Schiller, 1995).

O pracovní migraci lze uvažovat i v souvislosti s teorií kumulativní příčinnosti a institucionalismu. Koncept této teorie pochází od Gunnara Myrdala, ale na migraci ho aplikoval Douglas Massey. „Kumulativní mechanismy spočívají v tom, že určitý proces zapříčiní jistou změnu v prostředí, která zpětně udržuje či posiluje tento proces. Utváření migračních sítí patří k nabídkové straně migrace, ale mnoho dalších změn s podobným efektem se týká poptávkové strany – například změny v sociálním statusu jistých pracovních míst a vytváření segmentovaného pracovního trhu. Jakmile k nim jednou

došlo, jsou mnohé z těchto „feedbackových efektů kumulativní kauzality těžko změnitelné nějakou státní politikou“ (Baršová, Barša, 2005, s. 276).

Tato teorie se pokouší o analýzu působení institucí, které vznikly společně s migrací. Tyto instituce mohou migrantům poskytovat nejrůznější služby. Služby jsou podle povahy instituce rozdělovány na legální či nelegální. Nelegální služba může být například převaděčství přes hranice nebo práce „na černo“. Druhé služby jsou legální a nejsou placeny migranty, ale financují je granty či sbírky. Takové služby pomáhají migrantům v cílové zemi. Oba druhy služeb jsou v souladu s kumulativní kauzalitou, protože pomáhají odstraňovat překážky, a silící migrace skrze zpětné vazby podporuje jejich činnosti. Jednou z takových institucí, které vznikají je např. imigrantská ekonomika či etnické profese, kdy jsou pracovní místa nejen neatraktivní pro majoritu, ale dokonce jsou rezervována pro migranty z určité země (např. se očekává, že thajské masáže provádí člověk původem z Thajska). (Tamtéž)

Poslední zmíněnou teorií je teorie klientelistické politiky a „antipopulistické normy“, vypracovaná Jamesem Q. Wilsonem. Tato teorie objasňuje příčiny existence liberálních imigračních politik v cílových zemích, které bývají v rozporu s tendencí ochrany vnitřního území státu (Tamtéž).

K migraci za prací se neodhodlávají jen ti, kteří přijmou tzv. 3D práce. 3D práce znamenají – dirty, dangerous, difficult (špinavá, nebezpečná, těžká), ale vytvářejí se také migrační toky kvalifikovaných pracovníků.

1. 3 Vysoce kvalifikovaní migranti

Za vysoce kvalifikované migranty jsou považováni ti, kteří mají dovednosti, které lze využít na kterémkoli trhu práce ve světě. V rámci migrace pracovních sil patří mezi privilegované, jejichž migrace (personality nazývané jako relokace) je ze strany zainteresovaných institucí, resp. organizací usnadňována. Tomu se snaží pomoci i

Evropská unie, která zřizuje například uznávání vzdělání na mezinárodní platformě nebo volný pohyb mezi státy. Můžeme se však setkat i s tzv. deskilling. Deskilling je proces, kdy jsou kvalifikovaní pracovníci nahrazováni automatizovanými technologiemi, nebo méně kvalifikovanými pracovními silami. (Nowicka, 2014)

Magdalena Nowicka (2014) ve své studii ale upozorňuje na jinou stránku věci. Sleduje vzdělané mladé migranty z Polska, kteří navzdory svým dovednostem, přijímají v důsledku etnizace trhu práce ve Velké Británii pracovní místa na sekundárním trhu práce. Badatelka provedla výzkum, aby zjistila, jak se vede polským migrantům se sekundárním a terciárním vzděláním na trhu práce ve Velké Británii, tento výzkum se v několika bodech podobá mému výzkumu.

Nowicka sleduje kontext původu migrantů v získávání a ověřování dovedností ovlivňující proces migrace. Zkoumá, jak jsou dovednosti definovány, získávány a valorizovány v zemi původu, jaký to má vliv na sociální mobilitu migrantů v cílové zemi a na to, jak sami migranti vnímají vyjednávání svých pozic na trhu práce.

Většina dotazovaných aktérů výzkumu Nowicke (2014) uvedla, že jejich důvod odchodu z Polska byl nedostatečný příjem nebo nedostatek kariérního rozvoje. Někteří byli před migrací zaměstnání na základě úrovně vzdělání, ale někteří se ani nepokusili vstoupit na trh práce v Polsku z důvodu, že jejich dovednosti nebudou řádně oceněny. Jejich rozhodnutí pracovat ve Velké Británii bylo často podpořeno přáteli, kteří měli stejnou zkušenost.

Nowicka (2014) uvádí, že řada aktérů jejího výzkumu tvrdilo, že znalosti získané na polských univerzitách je dostatečně nepřipravily na uplatnění v praxi. Zároveň však aktéři výzkumu uvádí, že studovali obor, který je zajímavý, a ne ten, který by mohl mít na trhu práce ekonomickou výhodu. Tito aktéři se považovali za vzdělané, ale ne kvalifikované. Toto jsou klasické důkazy o napětí mezi vzdělávacími ideály a orientací na trhu práce.

Migrace mladých absolventů jsou však také motivovány získáním nových dovedností, a nikoli jen jejich neuplatněním.

I přes uznání listin potvrzující vzdělání, uvádí řada aktérů výzkumu jako své první zaměstnání ve Velké Británii oblast pohostinství, práci ve skladech a továrnách, tedy v rámci sekundárního trhu práce. Tyto pozice obhájovali nedostatkem svých profesionálních zkušeností, které je umístili na nižší pozice.

Nowicka (2014) uvádí výzkum Stenninga a Dawleye (2009), kteří zjistili, že agentury, které shánějí pracovníky v cizině, nepožadují doklady o kvalifikaci. Toto zjištění dokazuje, že shánějí spíše méně kvalifikované pracovníky, kteří jsou potřeba na nižší pracovní pozice, a které se nedaří obsazovat z finančního důvodu, flexibility a pracovním podmínkám z řad majoritní populace. Dalším zjištěním Stenninga a Dawleye (2009) bylo to, že mladí Poláci se před kontaktováním pracovních agentur nepokusili najít práci na výhodnějších pozicích. Proto se zdá, že polští pracovníci vnímají pracovní agentury, jako vstupní bod na britský trh práce a přechodné období v životě, ve kterém počítají se začátkem na nižších pracovních místech.

Většina aktérů výzkumu Magdaleny Nowicke (2014) viděla své pracovní místo buď jako důsledek nedostatku svých technických znalostí a velkého množství osob s vysokoškolským titulem, kteří nedokáží své znalosti dostatečně využít, nebo jako nedostatečná znalost zaměstnavatele v oblasti polského vzdělávacího systému

Dalším kritériem byly špatné jazykové dovednosti cílové země. Protože nedostatek jazykových dovedností brání v kariéřním postupu bez ohledu na úroveň odborných znalostí.

Nowicka (2014) ale zároveň ukazovala, jak polští vysokoškoláci vyjednávají svůj sociální status na britském trhu práce. Její aktéři výzkumu argumentovali, že zaměstnavatelé mohou dávat přednost

polským pracovníkům na určité pracovní pozice také proto, že polští migranti pracují rychleji, nestěžují si a jsou méně nemocní. To dokazuje také zjištění, že někteří polští migranti měli více zaměstnání a pracují až například 60 hodin týdně.

Výzkumem získávání dovedností mezi kvalifikovanými migranty Nowicka (2014) zjistila, že vzdělání Poláci při migraci do Velké Británie diskurzivně znehodnocují dovednosti získané prostřednictvím vzdělávání v Polsku. Kritérium, které k tomu využívají je kvalifikace práce a výše finanční odměny, když se potenciální zaměstnanci prezentují zaměstnavatelům jako vzdělání, ale nezkušení. Ověřování dovedností je proto náročným procesem vyjednávání mezi institucemi a osobami. Nowicka (2014) dále zjistila, že již v Polsku dochází k přizpůsobování dovedností pro poptávku na trhu práce ve Velké Británii, proto jsou logicky získávané dovednosti málo uplatnitelné pro nabídku na trhu práce v Polsku. Ověřování dovedností za hranicemi je ale stále otevřený proces. Proto by mělo docházet k porovnávání získaných dovedností v zemi původů migrantů a cílové zemi (Kelly, Lusic, 2006).

Ale i ti, kteří jsou považováni za kvalifikované pracovní síly, se ocitají v rámci segmentovaného trhu práce, ve kterém může dojít k tzv. „převzdělanosti“.

1. 4 „Převzdělanost“ migrantů

Pracovní nabídku na trhu práce ovlivňuje pro domácí i zahraniční pracovníky několik faktorů. Může to být demografický vývoj, ekonomický rozvoj, sociální politiky i míra mobility. Během migrace může docházet k degradaci vzdělanostního potenciálu, protože zahraniční pracovníci jsou „převzdělání“, to znamená, že dochází k nevyužití lidského kapitálu migrantů. Koncept převzdělanosti se často zaměňuje s konceptem překvalifikovanosti. Převzdělanost tedy chápeme jako stav, kdy člověk má dosažené vyšší vzdělání, než které uplatní na svém pracovním místě nebo se uchází o pracovní místo, kde

své vzdělání též neuplatní (Koutná, 2016). Překvalifikovanost je spojena se vstupem migranta na trh práce a ekonomickými podmínkami v cílové zemi. Se zkoumáním pozic migrantů souvisí také transnacionalizace, role diaspor, ekonomické a sociální remitence. Opakem převzdělanosti je „nedovzdělanost“. Ta je spojována s talentovanými, flexibilními schopnostmi jedinců, kteří své nedosažené vzdělání nahradí získanými dovednostmi.

Na koncept převzdělanosti lze aplikovat podle Ondřeje Valenty a Dušana Drbohlava (2018) tři teorie. První je teorie „hledání a sladění“. Tato teorie vidí převzdělanost jako nesoulad migranta mezi vstupem na trh práce a časovým srovnáním tohoto nesouladu. Postupem času však migranti najdou pracovní místa, která odpovídají jejich vzdělání. Druhá aplikovaná teorie je teorie „lidského kapitálu“, která uznává několik forem, vzdělání je jednou z forem, které může jedinec nabývat. Tedy situace migrantů neovlivňuje pouze jejich vzdělání, ale také to, jaké mají dovednosti. Dovednost je obecně získaná dispozice ke správnému vykonávání nějaké činnosti vhodnou metodou. Takové dovednosti mohou být sensorické, intelektové, senzomotorické, ale i sociální. Dále ovlivňují životy migrantů jejich aktivity. Například aktivity spojené s rozvojem jejich vzdělání a zaměstnanecké rekvalifikace.

Poslední teorií je teorie „technologické změny“. Tato teorie zdůrazňuje dovednosti získané ve škole a znalosti, které dopomáhají k technologickému vývoji v dané zemi. Teorie technologické změny předpokládá, že takové vzdělání budou mít spíše migranti z vyspělých zemí než migranti z méně vyspělých zemí. Vše ale závisí na technologické úrovni cílové a zdrojové země. Výzkum převzdělanosti provedl Ondřej Valenta a interpretoval ho spolu s Dušanem Drbohlavem (2018), v návaznosti na výzkum Leontiyevy (2012).

Typy pracovních pozic jsou v mnoha ohledech odrazem struktury pracovních míst zahraničních pracovníků podle požadované úrovně

vzdělání a náročnosti. Čím je náročnost pracovních míst nižší, tím je převzdělanost přicházejících migrantů vyšší a tím pádem je jejich vzdělání o to víc neuplatněno. Převzdělanost je jen jeden z mnoha procesů, které se dějí v pracovní migraci (Tamtéž). Mezi další procesy patří například marginalizace, změna sociálního statusu nebo pohyb v sociální mobilitě.

1. 5 Marginalizace

Na trhu práce se můžeme setkat s marginalizací. Tento pojem zavedl Robert E. Park na počátku 20. století během výzkumu segregovaných oblastí a znamená sociální vyloučení, kde je určitá skupina či jedinec vytlačen na „okraj“ společnosti. Od 80. let 20. století je marginalizace spjata s konceptem sociální exkluze (Sirovátka, 2002). Vzhledem k odsunutí se skupina nebo jedinec nemůže plnohodnotně podílet na životě společnosti. Na trhu práce je marginalizace vysvětlována jako proces, ve kterém jsou některé pracovní pozice přiřazovány určitým segmentům pracovní síly, které jsou schopné pracovat na plný úvazek, ale nejsou schopné úplné integrace v zaměstnání, tato zaměstnání poté nejsou schopná využít pracovní potenciál svých zaměstnanců (Loveridge, 2012). Marginalizace na trhu práce je vysvětlována z mnoha perspektiv.

První z perspektiv nahlížející na marginalizaci je individuální přístup, druhý se zaměřuje na sociální vztahy a poslední vyzdvihuje strukturu sociálního systému (Tvrdý, 2008).

Postavení cizinců na trhu práce ovlivňuje řada faktorů. Faktory integrace cizinců na trhu práce jsou okolnosti, které ovlivňují podílení se cizinců na trhu práce a následnou kvalitu pracovního místa, formu pracovního úvazku, jeho délky a pracovní podmínky. Tyto faktory lze rozdělit na strukturální a ekonomické, podmíněné strategiemi a jednáním aktérů na trhu práce, a rozdíly v lidském a sociálním kapitálu. Strukturální a ekonomické faktory jsou například dostupná pracovní místa nebo fáze hospodářského cyklu. Mezi strategie a

jednání aktérů trhu práce patří náborové strategie zaměstnavatelů například hledání levné a flexibilní pracovní síly. Do lidského a sociálního kapitálu patří dosažené vzdělání, pracovní historie, nebo jazykové znalosti (Pořízková et al., 2010).

Do České republiky přichází každým rokem velké množství migrantů z Ukrajiny. Značné množství z nich přichází za prací. Je důležité zmínit, že všichni nepřicházejí s nízkým kulturním, ekonomickým nebo sociálním kapitálem, ale v početném množství se ti, kteří vykonávají kvalifikovanou práci, ztrácejí, ale všichni se podílejí na společnosti a jsou aktéry jejích struktur.

1. 6 Sociální struktura společnosti a role vzdělání

Společnost je vždy tvořena vztahy mezi lidmi, kolem kterých se organizuje společenský život. Základem těchto vztahů je sociální status a sociální role. Sociální status je postavení, které člověk zaujímá v sociální struktuře. Sociálním statutem může být člověk vymezen například v zaměstnanecké struktuře společnosti. Sociální role je soubor očekávaného chování jedince, které odráží jeho pozici ve společnosti. Zároveň sociální role plyne ze sociálního statusu, ale i status nemůže bez sociální role existovat, protože chování vychází z toho, jakou zaujímáme pozici. Jednodušeji řečeno to znamená, že člověk ví, že druzí, kteří se nacházejí kolem něj, očekávají, že se bude chovat tak, jak je pro jeho pozici ve společnosti běžné (Petrušek, 2009).

Základem lidské společnosti je sociální stratifikace. Sociální stratifikace znamená, že společnost je různě strukturována. Základem této stratifikace je nerovnost, která se nachází ve všech známých společnostech. Nerovnost může být vymezena například pohlavím, vzděláním, příjmem, národností, rasou či sociálním a ekonomickým postavením. Na základě nerovné distribuce množství statku nebo služby mají někteří lidé lepší sociální status v rámci sociální struktury (Giddens, 2003). V 60. letech 20. století přišel americký sociolog Gerhard Lenski s tezí (1966), že sociální stratifikace je složena ze

třech hlavních dimenzí. Je to: majetek, vzdělání a moc, podle kterých můžeme stratifikovat moderní společnost.

Pojem sociální mobilita zavedl Pitirim Sorokin a zjednodušeně znamená přechod z jedné společenské vrstvy do druhé. V současní době můžeme nalézt několik typů a hledisek sociální mobility. Základní rozdělení sociální mobility je na vertikální a horizontální. Vertikální sociální mobilita se dále rozděluje na vzestupnou či sestupnou. Vzestupná sociální mobilita je taková, kdy dochází k přesunu do vyšších společenských vrstev. Jejím opakem je sestupná sociální mobilita, během které dochází k přesunu do nižších společenských vrstev. Horizontální mobilita je taková, během které dochází nebo nedochází ke změně sociální vrstvy, to může být například profesní změna, během které si nepolepšíme, ale ani nepřihoříme. Sociální mobilitu můžeme dále dělit na intergenerační a intragenerační. Intergenerační mobilita je taková, ve které dochází k přesunu mezi generacemi. Například děti mohou získávat lepší či horší postavení, než mají jejich rodiče. Intragenerační mobilita je sledování přesunu v rámci jedné generace, na konci života mají lidé lepší či horší postavení, než které měli na jeho začátku.

Vzdělání je jen jeden faktor, který ovlivňuje problémy vycházející ze sociální stratifikace, protože je integrované do sociálního systému.

Vzdělání může být zdrojem kvalifikace, která nám pomáhá se dostat do vyšší vrstvy společnosti. Není proto jen ukazatelem statusu, ale může být také nástrojem, jak určitého statusu dosáhnout. Mezi vzděláním a společenským statusem se nacházejí určité souvislosti, kde vzdělání může, ale také nemusí sloužit jako nástroj vzestupné sociální mobility. Tímto výzkumem se zabývala například Magdalena Nowicka (2014).

Petr Sak se ve svém díle (2007) zabýval třemi funkcemi vzdělání v současné době. Tyto tři funkce jsou: mobilitní, kultivační a přípravná. Mobilitní funkce má posouvat jedince do jednotlivých vrstev v rámci sociální stratifikace. Kultivační funkce popisuje cestu,

kteřou jedinec urazí díky vzdělání. A poslední přípravná funkce zmiňuje důležitost při přípravě na profesní život.

Vzdělání migrantů tedy může hrát velkou roli v rámci migrace i v rámci jejich umístování na trhu práce, a to i v rámci segmentovaného trhu práce. Vzdělání dává migrantům nejen kompetence ve vztahu k zaměstnavatelům, ale představuje bázi, která se podílí na jejich ambicích, motivacích, strategiích a výkonech v rámci trhu práce, což má efekty i pro postavení ve společenských strukturách ve vztahu k zemi původu, cílové zemi a migrační síti.

1. 7 Trh práce v České republice

Trh práce v České republice je v současné době kontrolovaný. Stát vytváří rámce pro vstup cizinců na trh práce a následně eviduje počty cizinců, kteří se na něm uplatňují. Zároveň je ale také závislý na práci cizinců. Jsou segmenty pracovního trhu České republiky, které buď nejsou obsaditelné ze strany majoritní populace z důvodu malé motivace taková místa přijímat (viz teorie segmentovaného pracovního trhu), nebo zde takové kvalifikace chybí.

Z toho důvodu vytváří Česká republika programy pro podporu pracovní migrace. V současnosti nabízí programy zaměřené na kvalifikované migranty: Program vysoce kvalifikovaný zaměstnanec a Program kvalifikovaný zaměstnanec. Dále vznikl program orientovaný na pracovní migraci Ukrajinců do odvětví zemědělství, lesnictví a potravinářského průmyslu. Jedná se o pobídky, které jsou primárně adresovány zaměstnavatelům, jež si najímají pracovníky. Stát tak na jednu stranu pomáhá místní ekonomice a na straně druhé vytvářejí lepší podmínky pro migraci – snazší proces legalizace migrace (Český statistický úřad, 2021).

V jiných ohledech vstup na trh práce je podmíněn legislativou, která rozlišuje mezi typy cizinců a stanovuje podmínky pro zapojení do ekonomických struktur země (Tamtéž).

1. 7. 1 Migrace z Ukrajiny do České republiky v číslech za rok 2019

Podle Českého statistického úřadu na konci roku 2019 žilo více než 12 měsíců v České republice 593 366 cizinců. V tomto roce podle stejného zdroje žilo v České republice celkem 145 153 cizinců z Ukrajiny. Z toho vyplývá, že téměř 25 % cizinců v České republice tvořily právě osoby přicházející z Ukrajiny. Například v Praze žilo v roce 2019 53 456 osob s Ukrajinským občanstvím, to je nejvíce ze všech krajů (Český statistický úřad, 2021).

Pro rok 2020 jsou zatím předběžná čísla, která se zdají být podobná roku 2019.

Většina osob, které přicházejí za prací z Ukrajiny do České republiky, má spíše nižší dosažené vzdělání, tj. základní či střední vzdělání ukončené maturitou. Jen malá část příchozích má vyšší vzdělání. Například z celkového počtu Ukrajinců v České republice v roce 2018, mělo podle Českého statistického úřadu (2021) 12 % dosažené vysokoškolské vzdělání.

Příchody Ukrajinců značně ovlivňují fáze ekonomického cyklu, migrační cirkulace se však stává trvalým jevem. Podle Českého statistického úřadu vykonávají cizinci v Česku spíše méně kvalifikované práce (Český statistický úřad, 2021).

1. 7. 2 Postavení Ukrajinců na trhu práce v České republice

Do Československa přicházely skupiny ekonomických, pracovních migrantů již v období První republiky a migrace tohoto typu provázela i organizaci a plánování socialistické výroby v druhé polovině 20. století (Moravcová, Nosková, 2005). Po roce 1989 konstantně stoupal počet ekonomických, resp. pracovních migrantů právě v souvislosti s restrukturalizací ekonomiky. S otevíráním hranic je spojena větší diverzita migrantů, migrační a integrační strategie, díky kterým se migranti začleňují do majoritní společnosti a na její trh práce. Součástí strategií je koncentrace do určitých hospodářských odvětví a pracovních pozic (Valenta, Drbohlav, 2018).

Příchody ekonomických migrantů ovlivňuje řada činitelů. Jedním z nich je demografický vývoj cílové země. Demografický determinant je například stárnutí populace či nízká míra mobility české pracovní síly. V současné době probíhá v České republice období konjunktury, kdy trh práce vykazuje nízkou nezaměstnanost a z toho vyplývající nedostatek pracovní síly. To způsobí navýšení poptávky po zahraniční pracovní síle. I nadále se očekává, že tento zájem poroste a Česká republika tak bude kopírovat ekonomické struktury a výkonosti západoevropských zemí. Migranti z Ukrajiny tvoří v České republice jednu z nejčastěji zastoupených skupin (Tamtéž).

Michal Nekorjak zmiňuje ve svém díle (2006) klientský systém v České republice, která ovlivňuje ukrajinskou pracovní migraci. Tento systém tvoří dva stupně. První stupeň tvoří vztah mezi imigrantem – pracovníkem a „klientem“, kde „klient“ je člověk, který organizuje ukrajinskou pracovní sílu za účelem vlastního výdělků. Druhý stupeň je tvořen vztahem mafie a „klientů“, tento stupeň je závislý na prvním stupni. Někteří migranti volí legální pobyt, jiní zvolí opačnou alternativu.

Migrace je velice rozsáhlý jev, ve kterém se objevuje několik kapitálů. Za sociální kapitál „klientů“ se považují kontakty na české zaměstnavatele a sítě osob, které vyřizují potřebné dokumenty zahraničních pracovníků. Kulturní kapitál „klientů“ zahrnuje například znalost cizích jazyků nebo zákonů cílové země. Pokud migranti nemají tento kulturní kapitál, potřebují „klienta“, aby jim pomohl, a za tuto pomoc migranti musejí „klientům“ zaplatit. To znamená, že „klienti“ mění své kontakty a vědomosti, které představují sociální a kulturní kapitál, za peníze, které jsou ekonomickým kapitálem migrantů. Klientský systém podle Michala Nekorjaka funguje na základě sítí. První stupeň systému se opírá o pružné organizační uspořádání. Českým podnikatelům stačí, když mají telefonní číslo na „klienta“, který jim zprostředkuje kontakt přesně podle jejich požadavků. „Klienti“ mají často podobu agentur. Poté když dojde k nalezení

pracovní síly, jsou na řadě pracovní podmínky. Zde jsou podmínky založené na jednoduchém principu: buď jsou podmínky přijaty, nebo se nabídnou někomu jinému, protože vztahy jsou velmi pružné a každý může být rychle vyměněn. U ilegálních migrantů může být situace horší vydírám udání na policii. Výzkumy se často při analýze postavení cizinců na trhu práce soustředí na to, která oprávnění jsou migrantům upírána. Můžeme však nalézt ještě vyloučení ze služeb moderního státu, tj. ochrana proti násilí (Nekorjak, 2006).

První stupeň klientského systému vznikl z podmínek na trhu práce, české legislativy a její praxí. Ukrajinci tvoří velice flexibilní pracovní sílu na trhu práce. „Klienti“ vytvořili síť ekonomických vztahů. Druhý stupeň klientského systému vznikl z ukrajinského organizovaného zločinu. Z „klientů“ se stali zprostředkovatelé mezi migranty, trhem práce, administrací a poté také mafií. Klientský systém tak můžeme chápat jako sloučeninu modernity a institucí tradiční společnosti. Na zaměstnání ukrajinských pracovníků tak vydělává „klient“, český podnikatel, někdy mafie a státní pokladny, ale i tak se vyplácí migrantům část svého zisku obětovat těmto institucím (Tamtéž). Nicméně výzkum Michala Nekorjaka byl proveden před 14 lety, tedy je otázka reference k sociální realitě v současné době.

Přístup „job analyst’s“ předpokládá, že každému pracovnímu místu je přiřazena určitá úroveň vzdělání, aby byla práce vykonávána pod minimální kvalitou, kterou vyžaduje. Výše požadovaného vzdělání je stanoveno úřadem práce České republiky. Migraci značně ovlivňuje legislativní rámec dané země, který působí na ekonomické aktivity zahraničních zaměstnanců a to tím, že vytváří nerovné podmínky na trhu práce. Zahraniční pracovníci, kteří mají občanství v některé zemi Evropské unie, EHP a Švýcarska mají na českém trhu práce stejné postavení jako čeští zaměstnanci, ale zahraniční zaměstnanci z třetích zemí potřebují určitá oprávnění. Tato oprávnění jsou spojena s náročnými administrativními procesy, které často vedou k ilegalitě. Zahraniční pracovníci jsou ekonomicky aktivní v České republice, buď

jako zaměstnanci, registrovaní na úřadu práce, nebo jako živnostníci, držitelé živnostenského oprávnění. Ve vzdělanostním zastoupení cizinců v Česku je patrný vyšší počet osob se základním a středoškolským vzděláním bez maturity. Menší počet osob je zastoupen se středoškolským a vysokoškolským vzděláním. Poměr vysokoškolsky vzdělaných osob ovlivňuje i země původu. Z celkového počtu zahraničních pracovníků bylo v roce 2016 18 % osob, které získaly vysokoškolské vzdělání. Téměř 60 % vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců z ciziny získalo v roce 2016 pracovní pozici s požadovaným vysokoškolským vzděláním. U zbývajících došlo k nižší míře nevyužití jejich vzdělanostního potenciálu. U zaměstnanců z Ukrajiny dochází k tomu, že většina z nich, kteří mají vysokoškolské vzdělání, pracují na pozicích, které vyžadují pouze základní vzdělání. Značný vliv na pracovní pozice mají získané dovednosti a kvalifikační náročnost. V současné době dochází ke zvyšování vysokoškolsky vzdělaných osob ze zahraničí v České republice (Valenta, Drbohlav, 2018).

1. 7. 3 Rozložení ukrajinských pracovních sil na českém trhu práce

Kvalifikované profese ke konci roku 2016 podle Valenty a Drbohlava (2018) vykonávalo v České republice přibližně 8,5 % ukrajinských pracovníků. Nicméně stále trvá jejich překvalifikovanost. Nejvíce se ukrajinští pracovníci uplatňují na českém sekundárním trhu práce ve stavebnictví, kde jich nalezneme okolo 20 %. Dále se značně uplatňují ve zpracovatelském průmyslu, potravinářství, kovodělném a automobilovém průmyslu. Dalším důležitým odvětvím českého trhu práce je pro ukrajinské migranty malo a velkoobchod, nebo také administrativní a podpůrné činnosti, pod kterými nalezneme především úklidové činnosti. Další významná oblast této kategorie jsou činnosti související se zaměstnáním, to znamená, že zaměstnavatelem pracovníků je agentura, které zprostředkovává zaměstnání (Drbohlav et al., 2021).

Migranty můžeme rozdělit do tří kategorií podle nejvyššího ukončeného vzdělání. První kategorii tvoří ti, kteří mají základní vzdělání, to je téměř polovina pracovníků. Druhou úroveň tvoří ti, kteří mají střední školu, poslední kategorií jsou vysokoškoláci, kteří tvoří přibližně 9,5 %. Z toho vyplývá, že na českém trhu práce je poptávka především po méně kvalifikovaných pracovních pozicích. Zároveň se ale zvyšuje vzdělanostní úroveň přicházejících migrantů a lze dále očekávat jejich překvalifikovanost (Tamtéž).

2 Metodologická část

2.1 Výzkumné otázky

Ve své bakalářské práci se zaměřuji na reflexi pracovních pozic migrantů na trhu práce v Praze, hlavním městě České republiky. Reflexi podávají sami migranti, kteří jsou původem z Ukrajiny. Mojí výchozí výzkumnou otázkou je: Jak reflektují migranti z Ukrajiny s vysokoškolským vzděláním pracovní pozici, v níž se nacházejí. Na tuto hlavní výzkumnou otázku navazují mé další podotázky:

1. Co pro migranty znamená jejich vysokoškolské vzdělání?
2. Jak migranti z Ukrajiny využívají své vysokoškolské vzdělání v České republice?
3. Proč migranti odcházejí za prací do zahraničí i přes to, že tato práce může zapříčinit nižší sociální status než v zemi jejich původu?

2.2 Výzkumná strategie

Pro svou práci a výzkum jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii, protože tato strategie umožňuje porozumění daného fenoménu v jeho barvitosti a vrstevnatosti. Soustředí se na to, jaké významy různí lidé přisuzují světu, jak jej prožívají, jeho detaily a zachycení plurality a diverzity.

V rámci zvolené kvalitativní výzkumné strategie může během výzkumu proběhnout změna dosavadních plánů v postupu na základě zjištěných výsledků či momentálních potřeb. Plány se tak mohou přizpůsobit výzkumu, podle jeho situace a potřeby. Naopak s pevnými plány, kde jsou jednotlivé body výzkumu striktně určeny, se setkáváme u kvantitativního výzkumu (Hendl, 2005).

2.3 Technika tvorby dat

Pro techniku tvorby dat jsem zvolila polostrukturované (polostandardizované) rozhovory. Připravila jsem okruhy s otázkami, na které jsem se během rozhovorů ptala. Nejde ale o výsledky aktérů

výzkumu, otázky jsou připraveny pouze jako opora a záruka jejich zaznění během rozhovoru. Tato technika umožňuje zachycení zkušenosti aktérů s nějakým fenoménem, jejich reflexi daného problému, tedy lépe řečeno to, co si aktér výzkumu myslí (Disman, 1993). Polostrukturovaný rozhovor jsem dále částečně doplňovala narativním rozhovorem, kdy podnětová otázka se týkala určité etapy migrace či postmigračního procesu. Rozhovory jsem vedla v českém jazyce, a výpovědi informátorů editovala, to znamená, že jsem je převedla do obecné češtiny. Nepokládala jsem úroveň zvládnutí jazyka za klíčovou, naopak jsem preferovala srozumitelnost psané formy jazyka.

Rozhovory jsou ve výzkumu časově náročnější na realizaci než například dotazníky. Velkou výhodou polostrukturovaných rozhovorů je možnost vlastního vyjádření aktéru výzkumu, či formulace. Výzkumník má naopak možnost improvizovat a reagovat libovolně dle konkrétní situace, tím může otevřít nová témata, takto se může dojít až k otázkám a odpovědím, které nebyly původně na seznamu. Základem dobrého polostrukturovaného rozhovoru je otevřenost a flexibilita, které snižují riziko vzájemného nepochopení. Důležité je také ze strany výzkumníka, aby se dokázal ptát, přesvědčit aktéra výzkumu k pravdivým odpovědím, a aby dokázal výzkumník vzbudit jeho důvěru (Novotná, Špaček, Šťovíčková, 2019).

Polostrukturovaný rozhovor je nejvhodnější použít tehdy, když máme určenou výzkumnou oblast a od začátku výzkumu se chceme v rozhovorech zaměřit na konkrétní témata a výzkumné otázky.

Během polostrukturovaného rozhovoru se pokládají otázky, které však nejsou výzkumnými otázkami. Až během rozhovoru se získávají data, která zodpoví výzkumné otázky. Nicméně je vhodné znát strukturu otázek během rozhovoru, abychom se vyhnuli doslovného předčítání či opomenutí některé z otázek (Tamtéž).

Proto jsem si před rozhovory připravila seznam několika otázek, rozdělených do okruhů, které jsem zamýšlela položit aktérům výzkumu, ale jak je výše uvedeno, otázky v konečném znění nebyly položeny dle předepsaného seznamu. Během rozhovoru jsem také dále rozvíjela témata, kterým mi přišlo vhodné věnovat více času, a kterým jsem během psaní seznamu otázek nevěnovala přílišnou pozornost.

Na začátku rozhovorů jsem se snažila nasměřovat aktéra výzkumu k tomu, aby mi sám vyprávěl o svém studiu či systému vzdělávání na Ukrajině. Své narativní příběhy o vzdělání mi vyprávěli aktéři na počátku polostrukturovaných rozhovorů, abychom se rozmluvili a mohli pokračovat v rozhovoru. Z vyprávěných příběhů jsme se přesunuli do polostrukturovaného rozhovoru, který jsem podněcovala připravenými otázkami.

Na počátku každého rozhovoru jsem všem zúčastněným sdělila důvod vzniku, hlavní téma a význam výzkumu, kterého se účastní. Na některé aktéry výzkumu jsem měla kontakt již dříve, proto nebyl problém získat jejich důvěru. U ostatních aktérů výzkumu jsem se důvěry snažila docílit tím, že jsem jim sdělila podobné informace o sobě, které bych chtěla, aby mi vyprávěli i oni. Výzkum jsem vedla opakovaně. Na základě zpracování dat, jsem identifikovala další témata, která byla potřebná pro pochopení jejich postojů a pohledu na zkoumanou sociální realitu. V tomto směru byli aktéři výzkumu ochotní mi dále věnovat svůj čas a odpovědět na další otázky

2. 4 Výběr a popis vzorku

V mém kvalitativním výzkumu jsem spolupracovala se sedmi jedinci. S některými aktéry mého výzkumu jsem se znala již dříve. S ostatními aktéry se jednalo o spolupráci přes některé členy mé rodiny, kteří se navzájem znali.

Všichni aktéři výzkumu museli splnit určitá kritéria výběru. Jedná se tedy o homogenní vzorek. To je takový vzorek, v němž si jsou aktéři výzkumu ve významných charakteristikách podobní (Tamtéž).

Všichni aktéři pocházejí z Ukrajiny, kde získali vysokoškolské vzdělání a kde také po nějakou dobu pracovali. Z toho důvodu jsem věkovou hranici vytyčila od 35 let do 50 let. Věková hranice by měla zaručit získanou praxi a zároveň by měla být zaručena dobrá fyzická zdatnost aktérů výzkumu, a tím schopnost manuálně pracovat, resp. možnost přijmout pracovní pozici charakterizovanou 3 D (viz výše). Další podmínkou bylo současné zaměstnání v Praze. Posledním kritériem byla délka pobytu v České republice, která musela být alespoň 2 roky, a to z toho důvodu, že mí aktéři výzkumu již byli zorientovaní v cílové zemi a adaptovaní na místní sociální realitu.

Všechny rozhovory probíhaly osobně. Záložní možností byla online setkání, která mohla být uskutečněna podle nastalých protiepidemických nařízeních vlády České republiky způsobena možným onemocněním Covid-19. Nicméně tuto variantu rozhovoru jsem nemusela využít. Rozhovory probíhaly na pracovištích oslovených migrantů pouze mezi mnou a jedním aktérem výzkumu po pracovní době, aby proběhl ve známém prostředí a nebyl ničím narušován.

V rámci výzkumu jsem spolupracovala se sedmi pracovními migranty z Ukrajiny. Které zde stručně popíšu.

První aktér výzkumu je Anna. Anna je žena, která spadá do věkové kategorie 40-45 let. Pracovní migrantka vystudovala práva, ale nyní v České republice pracuje ve skladu. Na Ukrajině pracovala v pojišťovně.

Druhý zúčastněný aktér výzkumu je Boris. Tento pracovní migrant byl zařazen do věkové kategorie 30-35 let. Aktér získal vysokoškolské vzdělání v technickém oboru. Jeho dřívější práce v rodné zemi byla v rámci vzdělání. Nyní se pohybuje také v oblasti svého vzdělání, ale na nízké pracovní pozici.

Třetí aktér výzkumu je Saša, která byla zařazena do věkové kategorie 30-35 let. Pracovní migrantka studovala humanitní vědy, se svou

specializací v humanitních vědách se dokázala uplatnit na ukrajinském trhu práce, ale dnes pracuje v České republice jako uklízečka.

Čtvrtý sledovaný aktér výzkumu je Dimitrij. Dimitrij je muž, který spadá do věkové kategorie 40-45 let. Pracovní migrant vystudoval vysokou školu se zaměřením na IT. V České republice pracuje v oblasti stavebnictví, kde se setkává se stroji, které mají náročné ovládání. V zemi původu pracoval v IT společnosti, které měla finanční problémy.

Pátý aktér výzkumu je Ivan. Tento pracovní migrant byl zařazen do věkové kategorie 45-50 let. Ivan studoval vysokou školu zaměřenou na management. Nyní pracuje v potravinářském průmyslu, kde se jeho spolupracovníci na něho občas obracejí pro radu.

Šestý zúčastněný aktér výzkumu je Taťána, která byla zařazena do věkové kategorie 40-45 let. Žena vystudovala pedagogickou vysokou školu, ale pracovala jako administrativní pracovník. Nyní pracuje v oblasti sociálních záležitostí.

Sedmý aktér výzkumu je Jan, muž, který odpovídá věkové kategorii 35-40 let. Pracovní migrant vystudoval školu s technologickým zaměřením. V České republice se pohybuje ve vystudované oblasti, ale není se svou pracovní pozicí spokojen.

Všichni aktéři výzkumu jsou v České republice přes 2 roky, ale žádný z nich zde není déle než 5 let. Sledovaní pracovní migranti mají zaměstnanecké karty, které jim umožňují dlouhodobější pobyt v České republice.

2. 5 Situovanost výzkumu

Kvalitativní výzkum je vždy situovaný. Je výsledkem vztahů mezi mnoha subjekty. Úkolem výzkumníka je identifikovat a popsat tuto síť vztahů, která ovlivňuje průběh výzkumu a data, která takto vznikají. Prostředí, subjekty výzkumu, výzkumník a potenciální příjemce se

podílejí na kvalitativním výzkumu a nějakým způsobem ho vytváří či ovlivňují (Novotná, Špaček, Šťovíčková, 2019).

Ve výzkumu jsem byla pro všechny aktéry výzkumu pouze výzkumnicí. Někteří aktéři výzkumu jsou spolupracovníci mé rodiny nebo přátel, kteří mi také zprostředkovali kontakt. Všichni aktéři výzkumu byli seznámeni s jeho účelem, a byli ochotni se ho dobrovolně účastnit. Roli bezpochyby hrála i moje etnicita a absence migrační zkušenosti, stejně jako věk a absence zapojení na trh práce.

Výzkum je zasazen do hlavního města České republiky a také částečně na Ukrajinu, odkud pocházejí aktéři výzkumu. Výzkum se zaměřuje na současné pracovní pozice migrantů z Ukrajiny.

2. 6 Analýza výzkumu

Po provedených rozhovorech následovala jejich doslovná transkripce. To je takový způsob přepisu, kde se přepisují jen slova ze záznamu, která zazní. Zaznamenávají se i nespisovné a slangové výrazy, gramatické chyby, přeřeknutí, ale nezaznamenávají se mimoslovní projevy. Samotným přepisem nahrávaných rozhovorů začíná jejich analýza (Novotná, Špaček, Šťovíčková, 2019).

Po přepsání rozhovorů následovalo porovnávání v rámci souboru dat. To spočívá ve vymezení jednotek, které se mezi sebou porovnávají (to je v mém případě reflexe aktérů výzkumu o sobě samých, jejich pohled na vzdělání či pracovní pozice). Nakonec proběhlo pojmenování – kódování. To spočívá v označování porovnávaných jednotek. A to by mělo vést posléze k identifikaci kategorií a na jejich základě k odpovědím na výzkumné otázky.

Povaha a podstata analýzy dat je založena na systematickém a souběžném propojování postupů: segmentace a kódování. Segmentace představuje rozčlenění analyzovaného textu na dílčí části (jednotky analýzy). Segmentace se kombinuje s kódováním. V tento moment se přiděluje jednotlivým segmentům popisek, aby se charakterizovaly. To

také umožňuje zestručnění dat. Ke kódování se přistupuje skrze induktivní přístup. Kódy se připravují s ohledem na teoretické ukotvení a v průběhu analýzy rozhovorů jsou obvykle upravovány na základě jejich obsahu. V tento okamžik vzniká tzv. kódovací kniha (code book), tedy seznam všech kódů společně s jejich definicí, aby se udržel přehled o všech kódech, které vznikly (Tamtéž).

Získaná a zpracovaná data se následně využívají v empirické části práce.

2. 7 Hodnocení výzkumu

V kvalitativním výzkumu vzniká velké množství dat o poměrně malém množství osob či fenoménů, úkolem výzkumníka je redukce těchto dat. Při záznamu rozhovoru dochází ke ztrátě vizuálních dat. Při následné transkripci rozhovoru dochází k další redukci dat, při které dochází například ke ztrátě tónu hlasu či jeho hlasitosti (Metody výzkumu ve společenských vědách, 2019).

V redukci pokračujeme dále při vybírání takových dat, která se nám zdají zásadní k porozumění výzkumu.

Důležitá je tedy role výzkumníka v samotném výzkumu, protože právě na něm záleží, která data zůstanou, a která se v něm neobjeví. Zvláště důležité je to při rozhovorech, kde výzkumník není pouhým pozorovatelem, ale přímo zasahuje a ovlivňuje tvorbu dat. Proto je nezbytné, aby každý výzkumník oddělil své názory a postoje od získaných informací v prováděném výzkumu, aby nedošlo ke zkreslení dat, což samozřejmě má své limity. Proto jsem se snažila reflektovat svoji pozici ve výzkumu. Uvědomovala jsem si, že moje zkušenost s pracovním trhem je jiná, resp. minimální a potud mohou být mé otázky a porozumění tímto ovlivněné. Proto jsem se snažila vytvářet dostatečný prostor pro výpovědi aktérů výzkumu, abych eliminovala mé zúžené porozumění zkoumaného problému.

2. 8 Etika výzkumu

V rámci dodržení etiky výzkumu jsem ve své práci dodržovala následující pravidla: pro každý rozhovor jsem požadovala informovaný vyslovený souhlas aktéra s účastí na výzkumu a také s nahráváním na diktafon v mobilním telefonu a zveřejněním přepsaných částí rozhovoru v bakalářské práci. Aktéři byli náležitě seznámeni s účelem výzkumu, jeho průběhem a přístupem veřejnosti k výslednému textu, ale také s tím, kdo výzkum realizuje a za jakým účelem. Anonymizace dat byla věcí vyjednání s aktéry výzkumu (odstranění těch dat, které by přímo, ale i nepřímo napomáhaly k identifikaci jedince). Každý aktér měl možnost odstoupit od účasti ve výzkumu kdykoliv v průběhu jeho zpracování, či možnost neodpovídat na jakoukoli položenou otázku. To se ale v průběhu výzkumu a analýzy dat nestalo. Aktéři byli seznámeni s manipulací záznamu rozhovorů a jejich přepisy, které byly po přehrání z mobilního telefonu uchovány v elektronické podobě v zaheslovaném úložišti v mém osobním počítači, a které byly po přepsání odmazány. Zásadním prvkem etiky mého výzkumu bylo pravidlo: nepoškodit aktéry žádným předvídatelným způsobem.

Ve svém výzkumu jsem aktérům přidělila náhodná jména, aby se neuváděla jejich skutečná a nedošlo tak k jejich identifikaci. Dále také neuvádím žádné jejich osobní informace. Zaměstnání bylo roztríděno do obecných kategorií (např. stavebnictví), aby nedošlo k identifikaci aktéra přes jeho pracovní poměr. Věk byl rozdělen do kategorií, do kterých byl každý aktér rozřazen.

Součástí každého výzkumu je tzv. procedurální etika, která vytyčuje pro všechny stejné etické principy. Tato etika zahrnuje obecná pravidla formulovaná zákonem a pravidla, která schvaluje akademická obec. Takovýmto zákonem je například zákon o ochraně osobních údajů. Tyto pravidla a zákony jsou uvedeny v etických kodexech a institucí, ve kterých dodržování etických pravidel kontroluje etická komise. A

každý výzkum, který se dotýká sociálních věd, musí být v souladu s procedurální etikou (Novotná, Špaček, Šťovíčková, 2019).

V každém výzkumu je důležité respektovat soukromí a autonomii aktérů výzkumu. Samozřejmě je nepřípustné aktéry nutit do výzkumu či lživě zatajovat jakékoli záměry výzkumu. Každý výzkumník musí zamezit zneužití těch, které zkoumáme, či informací, které od dotyčných získá. Výzkumníci musejí mít úctu ke svým aktérům výzkumu a neprojevat se vůči nim nadřazeně. U každého výzkumu je důležité počítat s dopady na zúčastněné (Tamtéž).

3 Empirická část

V následující části mé práce jsou uvedeny a popsány výsledky výzkumu, který měl za cíl popsat a interpretovat, jak pracovní migranti z Ukrajiny s vysokoškolským vzděláním, pracující na českém trhu práce v oblasti Prahy reflektují svoji pracovní pozici.

Provedla jsem sedm polostrukturovaných rozhovorů, během kterých mi moji aktéři poskytli data, na jejichž základě jsem odpovídala na tři výzkumné podotázky, které jsou odvozeny od výchozí výzkumné otázky. Empirickou část práce jsem proto rozdělila právě na čtyři části, kde se každá věnuje jedné z výzkumných otázek. Nejprve prezentuji data, která se k tématu vážou. Uvádím je podle jednotlivých aktérů výzkumu, abych zachovala popis jejich individuální situace. Na konci každé části je pak podána sumarizující interpretace odkazující na popis dat.

V první části se zajímám o to, co pro aktéry výzkumu znamená jejich vzdělání, které museli získat. Druhá část rozvádí první, protože stěžním bodem je zájem o využití vysokoškolského vzdělání migrantů na Českém trhu práce sledovaných osob. Třetí část se zabývá otázkou, proč migranti odcházejí za prací do zahraničí i přes to, že tato práce může mít nižší status než práce v zemi jejich původu, resp. přijímají práci na níž jsou překvalifikováni. V poslední části se zabývám hlavní výzkumnou otázkou, která zní: Jak reflektují migranti z Ukrajiny pracovní pozici, v níž se na českém trhu práce nacházejí.

3. 1 Co pro migranty znamená jejich vysokoškolské vzdělání

První výzkumná otázka se zabývá reflexí získaného vzdělání aktérů výzkumu. Jednotlivým aktérům výzkumu bylo položeno během polostrukturovaného rozhovoru několik otázek, které směřovaly k zodpovězení reflexe týkajících se jejich vysokoškolského vzdělání.

První aktér výzkumu: Anna, žena, věková kategorie 40–45 let

Anna vystudovala vysokou školu právnickou, ale nikdy jako právník nepracovala. Za prací do ciziny šla spolu se svým manželem, kterou jim zařizovala pracovní agentura. Anna je značně inteligentní žena, o které její zaměstnavatel tvrdí, že je velice slušná a je s její odváděnou prací spokojen.

„Vysokou školu jsem studovala šest a půl roku, to je u nás standartní doma. Docela mi to šlo. Vystudovala jsem právníka, ale nikdy jsem to nepraktikovala. Pracovala jsem v kanceláři. Jsem ráda, že mám vystudovanou vysokou školu, je to výhoda, která je dobrá, a kterou využiju, až se vrátíme, ale tady to asi nevyužiju, musela bych si nechat ověřit diplom a lépe mluvit česky. Mé vzdělání a práce v pojišťovně mi trošičku usnadnila lépe se orientovat v potřebných papírech a úřadech, které jsou nutné k vyřízení práce tady.“

Anna si svého vzdělání váží a je na něj pyšná, ví, že své vysokoškolské vzdělání v České republice nevyužívá. Aktér dokáže mluvit plynule českým jazykem, ve kterém je znát přízvuk a slovní zásoba je lehce omezena. Anna dokázala své vzdělání využít při vyřizování dokumentů týkající se pobytu v České republice pro sebe a svého manžela.

... „když by byla taková práce doma, tak nevím, jak by to bylo, možná bych v tom směru ani nehledala, ale tady mi to bereme tak, že se nedíváme na to vzdělání, tady bych musela potvrdit diplom a musela bych jazyk úplně ovládat.“

Aktér výzkumu připouští, že během pracovní migrace opomíjí své vzdělání, kde cíl není jeho uplatnění, ale odchází ze své rodné země pouze z ekonomických důvodů, vůči kterým je Anna ochotna své vzdělání zanedbat.

„Chtěla jsem jít na vysokou už jako malá, nedovedla jsem si představit, že bych na ní nešla. Brala jsem to automaticky. I sestra na ní šla.“

Pro Annu bylo získání vysokoškolského vzdělání volba, které chtěla dobrovolně dosáhnout.

Druhý aktér výzkumu: Boris, muž, věková kategorie 30–35 let

Boris získal vysokoškolské vzdělání v technickém oboru. Jeho dřívější práce v rodné zemi byla v rámci vzdělání. Důvody jeho odchodu jsou ekonomické a profesní. Ekonomické důvody jsou způsobeny nedostatečným finančním zajištěním rodiny v zemi původu. Profesní důvody vidí ve zvýšení své sociální mobility po získání zahraničních pracovních zkušeností.

„... škola mi šla, tak jsem pokračoval a pokračoval. Potom když jsem byl na vysoké tak mi na tom záleželo, abych to dokončil.“

V Borisově životě nebyla vysoká škola hlavním původním cílem, studium vyplývalo z životních cyklů. Po poznání vysokoškolského vzdělání se u aktéra výzkumu dostavila zodpovědnost vůči získání vzdělání.

„Myslel jsem si, že nebudu mít problém najít práci. Po škole jsem věděl, že nebudu mít jako nový absolvent nejvyšší plat, ale nějak se to nezlepšovalo. Potom když jsem měl rodinu tak bylo potřeba ještě víc peněz. Tak jsem se rozhodl odejít.“

Hlavní motivací ke studiu byla u Borise naděje lepšího uplatnění na trhu práce, která se nevyplnila, proto se rozhodl odejít do ciziny.

„Určitě bych šel, protože mi to hodně dalo a hodí se to v práci.“

Aktér na otázku zpětné možnosti studia odpovídá kladně, protože stále vidí přínosné efekty, které vysokoškolské studium přináší.

Třetí aktér výzkumu: Saša, žena, věková kategorie 30-35 let

Saša je nejkratší dobu zahraniční pracovní silou v mém výzkumu, přesto vykazuje stejné podmínky a pozice na českém pracovním trhu jako ostatní aktéři výzkumu.

„Vzdělání byl můj cíl. Chtěla jsem toho dosáhnout. Rodina mě k tomu nenutila. Mám staršího bratra, který nemá ani maturitu, ale já jsem to chtěla. Přišlo mi to jako něco samozřejmého pro mě. Studovala bych znovu.“

Saša sama připouští, že vysokoškolské vzdělání byl pouze její cíl, který podstoupila dobrovolně a není standardem v její rodině. I po odchodu z rodné země připouští, že rozhodnutí získat vysokoškolský diplom nelituje.

„Své vzdělání beru jako něco, na co mohu být pyšná.“

Své vysokoškolské vzdělání Saša oceňuje a příkládá mu ve svém životě důležitou roli, které sama za sebe dosáhla.

Čtvrtý aktér výzkumu: Dimitrij, muž, věková kategorie 40–45 let

Dimitrij se během rozhovorů zmiňuje o pochybách důležitosti vysokoškolského vzdělání, o kterém vždy nepochyboval. U Dimitrije převládá pocit, že schopnosti migrantů jsou důležitější než jejich vzdělání.

„Vysokou školu jsem dělal z toho důvodu, že jsem chtěl. Nikdo mě nenutil. Dnes ale vidím, že asi zase není tak důležitá, jsem rád, že ji mám, ale myslím, že když je někdo skutečně šikovný, obejde se i bez vysoké školy.“

Ukrajinský migrant svého vysokoškolského vzdělání nelituje, ale došlo u něj k přehodnocení priorit. Dimitrij za hodnotnější považuje pracovní schopnosti.

„Není to tak, že bych toho litoval, ale viděl jsem i lidi, kteří vysokou nemají a obejdou se bez ní. Mají vysoký příjem a nikdo jim to nevyčítá, že ji nemají. Já jsem rád, že ji mám.“

Dimitrijovi názory nepocházejí pouze z jeho přesvědčení, ale přímo z praxe kolem sebe. Dále uvádí, že nalezení pracovního místa, může být značně ovlivněno sítěmi, které migrant má.

„Tady v práci máme právě takové případy. Myslím si, že tady práce není o vzdělání, ale o schopnostech. Možná i o známostech.“

„... podle mě jsou znalosti a schopnosti důležitější než vysoká škola. Vysoká škola vám sice dá diplom a titul, ale nezaručí, že jsem se všechno opravdu naučil nebo že to, co jste se naučil teoreticky umíte také v praxi.“

U tohoto aktéra dochází ke zpochybnění školských systémů, které podle něj nejsou schopné zaručit uplatnění získaných školních vědomostí v praxi na trhu práce.

Pátý aktér výzkumu: Ivan, muž, věková kategorie 45–50 let

Ivan je v mém výzkumu nejstarší aktér, který byl během polostrukturovaných rozhovorů nejvíce skoupý na slovo. Ivan má opačné zkušenosti s nacházením práce v zemi původu díky svému vzdělání než Boris, aktér výzkumu číslo dvě. Své vysokoškolské vzdělání má jako svůj osobní cíl, kterého dosáhl. U tohoto aktéra výzkumu znamená vzdělání velký kulturní kapitál, kterému přisuzuje značnou důležitost.

„Beru vysokou školu jako způsob sebevzdělání, o které jsem stál, a nelituji ho. Myslím si, že vysoká škola je důležitá. Šel jsem na ni, protože jsem si myslel, že naleznu lépe práci, budu mít lepší uplatnění. To se mi vlastně i potvrdilo. Škola mi dala hodně. A díky ní si sebe víc vážím.“

Šestý aktér výzkumu: Taťána, žena, věková kategorie 40–45 let

Taťána je jedinou aktérkou výzkumu, která vysokoškolské vzdělání absolvovala z důvodu nátlaku druhých. I když své vzdělání podstoupila nedobrovolně, přikládá mu vysokou důležitost.

„Na vysokou školu jsem šla asi hlavně kvůli rodině. Říkali, že je to pro mě lepší, pro práci a tak. Sami ji nemají, a tak chtěli, abych ji měla alespoň já. Rozhodně toho nelituji, že ji mám, ale nestavím na tom.“

Taťána připouští, že uznání vysokoškolského diplomu v cizině může vést ke zlepšení její pracovní pozice, zkušenosti s tím ale nemá. Vystudovaný obor nikdy nevyužila na trhu práce ani v zemi původu, ale samotný vysokoškolský titul jí dopomohl k lepšímu uplatnění na trhu práce.

„Práci u nás jsem měla mimo svůj vystudovaný obor, ale titul mi přispěl k získání práce. Tady jsem si diplom zatím nenechala uznat, ale třeba to udělám a uvidíme, zda to k něčemu bude.“

Taťána ví, že u ní dochází k vědomému opominutí vysokoškolského vzdělání z vedoucí strany v práci, resp. reflektuje, že její vzdělání by mohlo být pro jejího současného nadřízeného v České republice relevantní.

„Šéf to ví, že mám vysokou školu, ale zatím to k ničemu nebylo.“

Sedmý aktér výzkumu: Jan, muž, věková kategorie 35–40 let

Jan patří mezi aktéry výzkumu, kteří neměli vysokoškolské vzdělání jako životní cíl. Přesto u něj došlo ke vzniku zodpovědnosti vůči vzdělání.

„Na vysokou školu jsem vlastně moc nechtěl, ale když už jsem tam byl, tak mě to začalo bavit.“

Jan nedokázal prozatím uplatnit své vzdělání v zemi původu ani cílové zemi.

„Když jsem dodělal školu tak jsem byl na sebe pyšný, ale zatím jsem své vzdělání v praxi moc nevyužil. Ne že bych měl málo peněz, to ne, ale nebyla příležitost. V Česku ho zatím také nevyužívám.“

Jan považoval studium na vysoké škole za příležitost „prodloužit si mládí“.

„Na vysokou školu jsem se přihlásil asi kvůli tomu, že jsem ještě nechtěl úplně pracovat, chodil jsem na brigády to jo, ale plnohodnotnou

práci jako takovou jsem před tím ještě neměl. Chtěl jsem si ta studentská léta ještě o chvíli prodloužit.“

3. 1. 1 Shrnutí výsledků první výzkumné otázky

Migranti z Ukrajiny, které jsem v rámci svého výzkumu oslovila, dosáhli vysokoškolského vzdělání v zemi původu. Vzdělání rozhodně chápou jako osobní úspěch. Dávají ho do souvislosti s tím, že dokázali dokončit školu. Velmi často také zmiňují, že studium pro ně bylo otázkou osobního zájmu o daný obor.

Informátoři zároveň reflektují, že neměli možnost uplatnit svoje vzdělání na trhu práce nebo když se jim podařilo získat odpovídající pracovní pozici, nezajistilo jim to odpovídající příjem. Přesto, že mnozí chápali vzdělání jako nástroj, jak získat lepší přístup na trh práce, jejich vlastní zkušenost jim to nepotvrdila. I proto Dmitrij otevřeně říká, že vzdělání není rozhodující pro úspěch na trhu práce, ale důležité jsou dovednosti, po kterých je na trhu práce poptávka.

Vzdělání je tedy pro aktéry výzkumu osobní investice, kterou nyní nevyužívají, možná ani nevyužijí. To také může být důvod, proč nevidí smysl v nostrifikaci diplomů. Reflektují, že jim je k ničemu, ale zároveň úsilí vloženého do vzdělání nelitují. Přitakají ideji, že vzdělání je hodnota sama o sobě, i když ji nelze použít na trhu práce. Nyní vzdělání reflektují jako zkušenost, která v jejich životě proběhla a je spojena s jednou etapou jejich života na Ukrajině.

3. 2 Jak migranti z Ukrajiny využívají své vysokoškolské vzdělání v České republice

Ve druhé výzkumné otázce se zabývám využitím vysokoškolského vzdělání migrantů z Ukrajiny v pracovních pozicích v České republice. Aktéři výzkumu během rozhovorů odpovídali na několik otázek, které vedly ke zodpovězení výzkumné otázky.

První aktér výzkumu: Anna

První aktér výzkumu je Anna, která neměla vysoká očekávání o práci, která ji v České republice čeká. Anna měla zkušenosti s prací v Plzni, která byla dle jejích slov horší než její současné pracovní místo v Praze. Své vzdělání však nevyužila ani na jednom pracovním místě. Avšak mimo záznam rozhovoru řekl Annin zaměstnavatel, že si jí velice váží a je spokojen s prací, kterou odvádí. Proto také jí a jejímu manželovi pomohl získat byt, který je blíže k jejich práci a nemusejí dojíždět.

Nicméně Anna uvádí, že by se o své současné pracovní místo v rodné zemi ani neucházela, její jediný důvod přijetí současné práce jsou finanční možnosti, které vzhledem k politické situaci na Ukrajině nebyly dostačující, ale práce v České republice je v tomto ohledu vyhovující.

Anna je v Česku přes dva roky, ale ráda by zde zůstala další dva roky, nyní se nachází ve fázi administrativního vyřizování pobytu. Nicméně žena přiznává, že čím déle je mimo rodnou zemi, tím těžší je se vrátit.

Pro Annu je pracovní migrace přínosem i ztrátou. Získává finanční prostředky na dostavbu domu, znalosti cizího jazyka a pracovní zkušenosti, ale naopak ztrácí vazby na rodnou zem, na kterou si postupně odvyká.

Na otázku, zda Anna sleduje nějaké rozdíly mezi její prací a prací svých spolupracovníků bez vysoké školy odpovídá: „... nevím, jak to ostatní mají, ale nic jiného nepozoruji. Máme hodně podobnou náplň práce. Možná jen si všímám toho, že vedoucí se mi nebojí svěřit nějaké věci z dražšího nářadí nebo i jiné věci u nás ve skladu, které ostatním ne.“

Druhý aktér výzkumu: Boris

Boris se ve své rodné zemi dokázal uplatnit se svým vzděláním, ale jeho finanční odměna se vůči tomu neproměňovala. Proto se rozhodl

odejít, aby nabyl pracovní zkušenosti v cizině a mohl tím přispět do své hodnoty na trhu práce.

„Tak není to něco s čím jsem počítal, ale není to ani nic hrozného. Beru to jako něco, co by mi mohlo pomoci, až se vrátím domů, najít lepší práci. Získám tu nějaké zkušenosti, budu umět cizí jazyk a naučím se něco nového.“

Boris dokáže využívat své znalosti a schopnosti ze školy a předešlé práce, zároveň se snaží posouvat dále tím, že se o svou práci zajímá i mimo pracovní dobu a rozvíjí své schopnosti. Přiznává však, že na pracovních místech, která dříve zaujímal, dokázal zúročit své vzdělání více.

O své současné práci mluví Boris jako o uspokojující, ale ne dlouhodobé.

Podobně jako Anna, nepozoruje ani Boris nějaké rozdíly ve své práci a práci svých spolupracovníků.

Aktér výzkumu zatím nadále počítá s prací v České republice, ale během pár let se bude snažit nalézt práci v rodné zemi, která odpovídá jeho vzdělání, znalostem a schopnostem, pokud by takou práci nenašel, připouští, že by pokračoval v práci v Česku. Od současné práce očekává, že zvýší jeho hodnotu na pracovním trhu na Ukrajině.

Třetí aktér výzkumu: Saša

Třetí aktér výzkumu je Saša, žena, která ví, že nyní v práci své vzdělání nevyužívá a je s tím smířena. Dříve to v rodné zemi zvládla, a počítá s tím, že se nachází v přechodném období, a po návratu na Ukrajinu opět dokáže své vzdělání využít.

Saša přichází s důvodem, proč vysokoškolské vzdělání v práci nevyužívá. Je to z toho důvodu, že pracovní místo, ve kterém se nyní nachází, není podmínka ani potřeba vysokoškolský diplom. Na otázku, zda hledala nebo měla nabídky na kvalifikovanou práci, která by

odpovídala jejímu vzdělání odpověděla: „Práci mi vyřizovala agentura, ale nenašla nic na jiné úrovni, než jsem teď, na tuhle práci jsem si zvykla, tak zatím nic jiného nehledám. Popravdě teď ani jiné možnosti kvůli covidu nebyly.“

Saša nesleduje žádné rozdíly mezi svou prací a prací svých kolegů. Dokonce přiznává, že se o její vzdělání nikdo z vedoucích pozic v práci nezajímá a přistupují k ní jako k ostatním, nízko kvalifikovaným.

Čtvrtý aktér výzkumu: Dimitrij

Dimitrij má vyhraněný názor na vzdělání a jeho využitelnosti na trhu práce. Proto ve své reflexi opakuje, že vzdělání nehraje roli stejně na Ukrajině jako v České republice.

Nicméně si všímá, že jeho vedoucí v zaměstnání má nižší dosažené vzdělání než on.

Dimitrij se ke vzdělání a práci vyjádřil: „Vysoká škola mi po pracovní stránce nic nedala, po emoční a psychické stránce ano, ale v práci školu nevyužívám, nijak mi to nevadí, ale jsem rád, že mohu říct, že mám vysokou školu, nevím, zda se pak na mě ostatní v práci koukají jinak.“

Dimitrij se smířil s tím, že jeho dosažené vzdělání zůstává nevyužité, ale je hrdý, že dokázal vystudovat vysokou školu. Vysoká škola ho pracovně neposunula do kvalifikovanějších pracovních pozic, ale přispěla mu po mentální stránce. On sám se v současném zaměstnání v Česku považuje za schopného a sebevědomého pracovníka, který je nejen vzdělaný, ale také je výkonný.

Ukrajinský migrant se mezi spolupracovníky cítí sounáležitě, nemyslí si, že by ho ostatní brali jako kariévní hrozbu nebo podřadného kolegu.

Pátý aktér výzkumu: Ivan

Pátý aktér se na své vzdělání v práci neupíná. Na Ukrajině dokázal se vzděláním kalkulovat, ale na trhu práce v České republice mu pomohlo

se zorientovat v migrační byrokracii a vyřizování potřebných dokumentů.

„Sice nemám práci, která vyžaduje vysokou školu, ale lidé se na mě tady obracejí s věcmi, které jsou na vyšší úrovni, než odpovídá má práce.“

Ivan podobně jako Saša, třetí aktér výzkumu, zaujímá pracovní místo, které nevyžaduje vysokoškolské vzdělání. Přesto ho vykonává. U aktéra výzkumu dochází k pracovním potřebám ze strany spolupracovníků, kteří pátého aktéra výzkumu využívají ke konzultacím své vlastní práce.

Šestý aktér výzkumu: Taťána

Šestý aktér výzkumu nikdy nepracoval v oblasti svého vystudovaného oboru, ale na Ukrajině profitoval ze získaného vysokoškolského titulu.

V současné době Taťána opět nepracuje v oblasti svého vzdělání, ale nynější práci hodnotí jako vyhovující jejím očekáváním a podmínkám. Ani Taťána nevyužívá své vzdělání v praxi, přesto věří, že je to kvalifikační posun do budoucna v rodné zemi.

„... nemám zrovna prvotřídní práci, ale dává mi to hodně, co vím, že se mi to bude hodit. Ráda bych pak pracovala ještě v jiné zemi, abych získala co nejvíc zkušeností.“

Taťána má migraci jako zdroj zkušeností a možností, proto je odhodlaná pokračovat v migraci do dalších zemích.

Sedmý aktér výzkumu: Jan

Poslední aktér výzkumu na Ukrajině své vzdělání uplatnil. V současné době ho nevyužívá, je to však z důvodu možnosti nabídky práce, která byla omezená a Jan si musel zvolit méně kvalifikovanou práci.

Do budoucna doufá, že dokáže sám najít práci, ve které se jeho vzdělání uplatní. Současné zaměstnání mu nevyhovuje z důvodu pracovních podmínek, které jak doufá, bude moci nahradit novým zaměstnáním.

„V práci dělám, co je potřeba, to mi nevyhovuje, raději dělám něco pořádně.“

Aktér se cítí v práci podceňován, na odvedené práci mu záleží, proto se snaží i nadále svůj intelekt rozvíjet a posouvat. V současné době sám hledá práci, která by odpovídala jeho požadavkům.

3. 2. 1 Shrnutí výsledků druhé výzkumné otázky

Druhá výzkumná otázka mé práce se zabývala využitím vysokoškolského vzdělání migrantů z Ukrajiny pracujících na trhu práce v Praze.

Aktéři výzkumu se ocitají v situaci „převzdělanosti“, tedy ve stavu, kdy má člověk dosažené vyšší vzdělání, než které uplatní na svém pracovním místě. Oslovení pracovní migranti z Ukrajiny reflektují, že volba pozice na trhu práce v cílové zemi nesouvisela s ambicí uplatnit svoje vysokoškolské vzdělání. Přiznávali, že k rozhodnutí přispěla sama možnost zapojit se na trh práce v České republice. Předpokládali, že každá práce zde jim přinese finanční profit, který kalkulovali ve vztahu k životu v zemi původu. I proto úplně či částečně rezignovali na to přijmout odpovídající zaměstnání s ohledem na vzdělání. Důležitější byla aktuální nabídka (nelze zůstat bez práce), příjem a dobrý pracovní kolektiv. Pozici na českém trhu práce tedy nenahlíželi skrze dosažené vzdělání, ale skrze možnost se uplatnit na místním trhu práce a vydělat peníze za relativně sociálně příznivých podmínek. Proto přijímali nekvalifikované, nebo nízko kvalifikované pracovní pozice, které by ovšem, jak přiznávali, v zemi původu nepřijali. Někteří byli rezignovaní (Saša) a upínali se k zemi původu, jiní hledali momenty, které jim přinášely satisfakce, jediný Jan prohlašoval, že chce svoji pracovní pozici na trhu práce v České republice změnit.

Zároveň někteří rozuměli své situaci (přijetí nízko kvalifikované pracovní pozici v zahraničí) jako příležitosti k učení. Často mluvili o tom, že se naučí jazyk, získají různé dovednosti, které budou moci uplatnit v zemi původu. Boris dokonce chápe migraci jako další etapu seberozvoje proto, aby uspěl v zemi původu, uvažuje, že se jeho hodnota na trhu práce na Ukrajině zvýší. Jiní např. Saša naopak chápe pracovní migraci jako přechodnou „vyprázdněnou“ dobu (dočasnost migrace), než se vrátí na Ukrajinu a bude moci ukrajinské vysokoškolské vzdělání uplatnit.

Přijetí takové strategie a takové uvažování ze stany migrantů odpovídá jejich transnacionální pozici v migraci. Svůj sociální status vyjednávají primárně ve vztahu ke společnosti země původu. (srov. Baršová, Barša, 2005). Stejně jako do země původu posílají či směřují remittance.

Přestože, jak již zaznělo i v prvním oddíle, je vzdělání jejich osobní záležitostí, kterou nelze na trhu práce uplatnit, reflektují, že disponují dovednostmi, které jejich kolegové těch samých pracovních pozicích nemají. Anna mluví o tom, že k ní má nadřazený důvěru a ona může pracovat s drahým technickým vybavením firmy, protože ho nezničí. Rozumí tomu jako uznání ze strany českého nadřazeného. Přestože ho nečerpá ze svého vědění získaného v rámci studia, propojuje schopnost vzdělávat se se schopností obstát na trhu práce, být dobrý pracovník. Hrdost na trhu práce, resp. uznání od nadřazených vyjednávají i skrze kategorii výkonu. Zejména Dimitrij takto o sobě uvažuje jako o pracovníkovi, který je pro firmu užitečný.

Zároveň si ale také všímají toho, jaké vzdělání mají jejich kolegové a nadřízení. Vznikají zde jisté asymetrie. Aktéři výzkumu si uvědomují, že ačkoliv mají vysokoškolské vzdělání, nepřináší to pro jejich pracovní pozici žádný statusový rozdíl. Možná v kontextu migrace jako liminálního stavu (Malkki, 1992) ani nechtějí v řeči ustanovovat rozdíly mezi sebou a jinými migranty, členy téže migrační sítě.

Zároveň komentují vzdělání českých nadřizených, když je nižší než jejich. Není od věci, že tak mluví právě Dimitrij, který tak posiluje přesvědčení o bezvýznamnosti vzdělání v rámci pracovního uplatnění. Zároveň však potvrzuje, že je pořád pro něj relevantní kategorií, která důležitou charakteristikou člověka zůstává.

Jak již bylo uvedeno výše, vzdělání aktéři výzkumu chápou jako osobní charakteristiku, která je spojená s osobním potenciálem jedince. Ten pracovní migranti z Ukrajiny využívají jak pro řešení úkolů v zaměstnání (viz výše), tak také pro management migrace své nebo jiných migrantů. Tedy kompetence, které jim umožnily vystudovat, jsou nyní využívány pro zvládnutí migrace a pro podporu jiných migrantů v rámci migrační sítě (např. Ivan). Odtud pak čerpají uznání.

3. 3 Proč migranti odcházejí za prací do zahraničí i přes to, že tato práce může zapříčinit nižší sociální status než v zemi jejich původu

Třetí výzkumná otázka se zabývá důvody, kvůli kterým byli aktéři výzkumu ochotni odejít z rodné země i přes hrozby snížení jejich sociálních statusů.

První aktér výzkumu: Anna

První aktér výzkumu pochází ze středně velkého města, které se nachází nedaleko Slovenských hranic. Odtud Anna odešla do hlavního města Ukrajiny, kde studovala a poté pracovala, aby nemusela dojíždět.

Anna odešla do ciziny za prací se svým manželem, který na rozdíl od ní nemá vysokou školu, přesto pracují spolu, mají stejné pracovní podmínky a finanční odměnu téměř stejnou.

„Odešli jsme kvůli penězům. Měla jsem práci, ale všechno se hodně zdražilo ale výplaty ne. Chtěli jsme zařídit dům, tak jsme museli odejít trošku dál, abychom si splnili své přání.“

Anna se svým manželem měla rozestavěný rodinný dům na Ukrajině, ale protože ekonomické podmínky nebyly v jejich zemi příznivé, rozhodly se sehnat finanční prostředky v jiné zemi.

„... pracovala jsem v ruské společnosti, nejdříve přestali chodit lidi a pak firmu prodali.“

Snížení Anniných finančních odměn na Ukrajině ovlivnilo i to, že společnost, ve které pracovala, patřila ruským majitelům.

„Začali jsme stavět dům, a potom jsme viděli, že to stojí a stojí, že to nejde, protože přišla jedna výplata a potom menší a potom ještě menší a všechno je zároveň dražší. Lidi už kupovali jen to, co museli a ne to, co chtěli.“

Aktérka na Ukrajině nepracovala ve svém vystudovaném oboru, ale její práce odpovídala jejímu sociálnímu statusu, ve kterém těžila ze svého dosaženého vzdělání.

Anna přijala nejdříve práci v Plzni, ale později byla přesunuta do Prahy, nyní zde dělá skladnici. Prozradila, že během zařizování práce v České republice přes agenturu, došlo k podvodu, a ona se svým manželem se musela obrátit na další osoby, které jim sjednaly práci. Aktér výzkumu podotýká, že takovouto zkušenost má většina migrantů.

„...když by byla taková práce doma, tak nevím jako by to bylo, možná bych v tom směru ani nehledala, ale tady mi to bereme tak, že se nedíváme na to vzdělání, tady bych musela potvrdit diplom a musela bych jazyk úplně ovládat.“

Aktér výzkumu prošel během migrace sestupnou sociální mobilitou, kterou je však ochoten podstoupit za náležitou finanční odměnu, která pomůže zvýšit její sociální status v zemi původu.

Druhý aktér výzkumu: Boris

Boris měl podobné důvody k odchodu z Ukrajiny jako první aktér výzkumu. Liší se však v tom, že on potřeboval lépe finančně zajistit

svou rodinu s dětmi. Nedochozí tak u něj k migraci za zlepšením majetkové situace, ale z důvodu nutné finanční potřeby celé domácnosti, která zůstává na Ukrajině.

Boris pracoval na Ukrajině v několika firmách na různých pracovních pozicích, ale pokaždé došlo k zastavení finančních odměn, které se nezvětšovaly.

„Beru to jako něco, co by mi mohlo pomoci, až se vrátím domů, najít lepší práci. Získám tu nějaké zkušenosti, budu umět cizí jazyk a naučím se něco nového.“

Samotnou migraci bere aktér výzkumu jako investici, které se vyplatí po návratu do země původu a nabytými zkušenosti a schopnost z praxe dokáže získat takové zaměstnání, které mu bude finančně vyhovovat. Borisovi by mohl pomoci i stav na Ukrajině, ve kterém podle informací aktérů výzkumu dochází k navrácení ekonomické rovnováhy.

Pokud Boris nenajde vyhovující práci na Ukrajině, je ochotný pokračovat v současné práci v České republice.

Třetí aktér výzkumu: Saša

Aktér výzkumu se dokázal se svým vzděláním v zemi původu uplatnit, nyní se to ale nedaří. Zažívá tak sestupnou sociální mobilitu.

Tuto mobilitu je Saša ochotna podstoupit za vidinu vyššího finančního výdělku, který zatím potřebuje pro své potřeby. Migraci je svolná podstoupit jen pár let, nevidí v ní celoživotní pohyb, který by chtěla praktikovat.

Od větších finančních odměn si aktér výzkumu slibuje vyšší životní standard a zlepšení své finanční nezávislosti vůči rodině v zemi původu.

Čtvrtý aktér výzkumu: Dimitrij

„Protože jsem své vzdělání nevyužil ani na Ukrajině, neočekával jsem, že by to tady bylo jinak. Odešel jsem kvůli tomu, abych se toho více naučil.“

Aktér výzkumu se spoléhá na své schopnosti a dovednosti, do kterých více investuje. Migrace je jedním z prostředků, jak své schopnosti a dovednosti dále rozvíjet.

Pátý aktér výzkumu: Ivan

Dotyčný aktér výzkumu své vzdělání dokázal využít v zemi původu, ale ne na trvalo. O migraci jako zdroji zvýšení sociální mobility slyšel od známých, a byl ochotný ji podstoupit.

„... slyšel jsem od známých, že když půjdu dělat pár let do zahraničí, bude to pro mě lepší.“

Ivan se domnívá, že jeho postavení v práci v České republice není zdrojem problémů a není na něho nahlíženo jako na migranta, který není schopný nebo neochotný pracovat.

„Sice jsem tady jako migrant, ale doma pak budu jako ten, co má zkušenosti ze zahraničí, to každý nemá.“

Aktér výzkumu se spoléhá na zvýšení své hodny na pracovním trhu v rodné zemi po návratu se zahraničními pracovními zkušenostmi.

Šestý aktér výzkumu: Taťána

Taťána jako jediná se rozhodla za prací do ciziny odejít z Ukrajiny spolu s kamarády, kterým se nedařilo najít pracovní uplatnění v zemi původu.

„Po škole jsem pár let pracovala mimo svůj obor, ale moc mě to nebavilo, tak jsem chtěla zkusit něco nového. U nás je to docela časté, že lidi odcházejí do zahraničí pracovat.“

Migrantka také zmiňuje, že pochází z oblasti, ve které je běžné, že mladí lidé odcházejí pracovat do ciziny.

Sedmý aktér výzkumu: Jan

Aktér výzkumu podstoupil migraci z ekonomických důvodů a nedostatku nabídky práce na ukrajinském trhu práce. Nyní vykonává práci, se kterou není spokojen, proto se snaží sám nalézt kvalifikovanější pracovní místo.

3. 3. 1 Shrnutí výsledků třetí výzkumné otázky

Třetí výzkumná otázka v podstatě řeší napětí, proč jsou sledovaní ukrajinští migranti ochotní ve vztahu k dosaženému vzdělání podstoupit sestupnou sociální mobilitu. Nicméně tato sestupní sociální mobilita se odehrávala na poli vzdělání, naopak po finanční stránce došlo u sledovaných případů sociálnímu vzestupu, ve vztahu k sociálním pozicím v rámci transnacionální migrační sítě pak lze uvažovat o reprodukci jejich sociálního statusu.

Aktéři výzkumu sami sebe nepovažují v pracovních kolektivech za odlišné nebo podřadné pracovníky, stejně jako očekávají uznání od lidí v zemi původu.

Rámec pro tento způsob uvažování souvisí s reflektovanou situací na Ukrajině a na ukrajinském trhu práce. Na Ukrajině došlo v posledních letech k ekonomické krizi, která dostala obyvatelstvo do ekonomicky svízelné nebo ne – rozvojové situace. Ona ekonomicky svízelná situace je sama o sobě argumentem ukrajinských vysokoškoláků, proč migrovat a nelpět na vzdělání ve vztahu k trhu práce. Ekonomický profit umožňoval další jednání, které zajišťuje uznání. Např. Saša se chtěla osamostatnit od rodiny, Anna usilovala postavit si dům, jeden ze statusových prvků současné Ukrajiny. Boris cítil tlak, jak zabezpečit rodinu.

Odejít do migrace a rezignovat na vzdělání souvisí ale i s migračními vzorci v regionu Ukrajiny. Očekává se, že schopní jedinci budou migrovat, aby podpořili ty, jež byli ponecháni v zemi původu. O

migraci zde nerozhoduje jedinec, ale domácnost (Baršová, Barša, 2005).

Někteří ale uvažují více v globálních souvislostech a migraci chápou nejen jako pouhý prostředek, jak se dostat ke zdroji příjmu, ale pokládají ji za nástroj seberozvoje. Plánují migrovat do dalších zemí. Všechny vyřčené argumenty legitimizovaly migrační pohyb v očích migrantů, stejně jako obhajovaly jejich sociální adekvátnost. Přestože na úrovni vzdělání se dostali do situace „převzdělaných“ shodují se aktéři výzkumu v tom, že svůj nynější sociální status nepovažují za nízký, nicméně počítají se svým zvýšeným sociálním statutem po návratu do země původu. Zatímco z pohledu ekonomických statistik by mohli být nahlíženi jako ti, co nevyužívají svůj lidský kapitál, v emické perspektivě a v souvislostech jejich sociální reality takový závěr nepodporují.

3. 4 Jak reflektují migranti z Ukrajiny pracovní pozici, v níž se nacházejí

Všechny výše zmíněné výzkumné otázky sledují reflexi současných pracovních pozic migrantů z Ukrajiny. V reflexi pracovních pozic je zahrnut názor migrantů na jejich vysokoškolské vzdělání, jeho využití a důvody odchodu za prací do ciziny. Výzkum měl zjistit, jak jsou dovednosti migrantů valorizovány v zemi původu, jaký to má vliv na sociální mobilitu migrantů v cílové zemi a na to, jak sami migranti vnímají vyjednávání svých pozic na trhu práce.

Aktéry výzkumu tvoří kvalifikovaní migranti. Důvodem odchodu byl ve většině případů nedostatečný příjem nebo nedostatek kariérního rozvoje. Někteří byli před migrací zaměstnáni na základě úrovně svého vzdělání, ale někteří byli zaměstnaní pod úroveň svého vzdělání již na Ukrajině.

Rozhodnutí sledovaných migrantů pracovat v České republice bylo často podpořeno přáteli, rodinou nebo kolegy, kteří měli stejnou zkušenost.

Všichni aktéři výzkumu uvedli, že pracovní místa v České republice jim zařizovaly pracovní agentury. Tyto agentury vnímají jako vstupní bod, který odstartoval jejich práce v přechodném období života (dočasná migrace). U některých ukrajinských migrantů se objevila iniciativa vyhledání práce na českém trhu práce po zajištění pracovního místa přes agenturu.

V rámci polostrukturovaných rozhovorů, které vznikly za účelem výzkumu, bylo zjištěno, že aktéři zaujímají pracovní pozice v rámci sekundárního pracovního trhu, tedy pozice, které jsou pro místní obyvatelstvo neatraktivní a neperspektivní. Na těchto pozicích došlo vzhledem k získanému vysokoškolskému vzdělání migrantů k tzv. „převzdělanosti“. Převzdělanost migrantů vzniká v okamžiku, kdy člověk má dosažené vyšší vzdělání, než jaké uplatní na svém pracovním místě nebo se uchází o pracovní místo, kde své vzdělání také neuplatní. Opakem „převzdělanosti“ je „nedovzdělanost“, která se aktérů výzkumu v tomto případě netýkala.

Aktéři výzkumu shodně uvádějí, že u nich v rámci pracovního kolektivu nedošlo k marginalizaci, tedy k odsunutí pracovníků na pomyslný okraj. Na trhu práce je marginalizace vysvětlována jako proces, ve kterém jsou některé pracovní pozice přiřazovány určitým segmentům pracovní síly, které jsou schopné pracovat na plný úvazek, ale nejsou schopné úplné integrace v zaměstnání.

Sledovaní aktéři výzkumu nepřišli na český trh práce s nízkým kulturním, ekonomickým nebo sociálním kapitálem. Naopak, a navíc ho dokázali různě využívat, byť mimo formální rámce pracovního trhu.

Sociální status je postavení, které člověk zaujímá v sociální struktuře. Tento status se v průběhu života mění, jedním z těchto procesů může být sociální mobilita, která vytváří přechod z jedné společenské vrstvy do druhé. Takovýto přechod zažívají také migranti. V rámci mého výzkumu bylo zjištěno, že aktéři procházejí sestupnou sociální mobilitou, tedy poklesem v rámci sociální hierarchie. Tento pokles

však sami aktéři výzkumu nepocitují, protože svůj sociální status odvozují od statusu, který zaujímali v rodné zemi, který byl díky dosaženému vysokoškolskému vzdělání vyšší než ten, který zažívají v České republice.

Pracovní pozice sledovaných aktérů výzkumu nejsou vysoké a prestižní, jsou dočasné a dopomáhají migrantům ke splnění jejich plánů, které se odhodlaly splnit formou zahraničního zaměstnání.

Závěr

Bakalářská práce se zabývala hodnocením a názory pracovních pozic, které vykonávají migranti z Ukrajiny s vysokoškolským vzděláním na Českém trhu práce poblíž Prahy. Reflexe poskytli samotní migranti. Ukrajinská pracovní migrace patří v České republice mezi nejpočetnější. Tito migranti obsazují nejvíce pracovní pozice na sekundárním trhu práce. Cílem práce bylo objektivní zachycení uvažování současných pracovních pozic migrantů. Reflexe byly podrobeny analýze, které odkrývala několik teorií, především pak teorii segmentovaného pracovního trhu.

Výzkum byl vypracován ze sedmi polostrukturovaných rozhovorů, ve kterých aktéři výzkumu odpověděli na připravené okruhy otázek, které vedly k zodpovězení tří vedlejších podotázek a jedné hlavní výzkumné otázky.

První vedlejší výzkumná otázka se zaměřila na reflexi vysokoškolského vzdělání migrantů. Ukrajínští migranti se shodli v tom, že jsou na své získané vysokoškolské vzdělání hrdí. V důvodech rozhodnutí studovat vysokou školu se liší, ale všichni ke studiu dříve či později přistupovali s odhodláním školu dokončit. V některých případech se dostavilo postupné zjištění, že vysoká škola nezaručuje získání práce či dostatečné finanční zajištění. Toto zjištění mého výzkumu vzniklo v době, kdy na Ukrajině probíhají polické konflikty a ekonomické krize.

Další výzkumná otázka, která se objevu v mé práci, se týká míry využití vysokoškolského vzdělání migrantů na českém trhu práce. Žádný z aktérů výzkumu ve své současné práci v České republice nevyužívá vysokoškolské vzdělání, nebo nezaujímá takovou pracovní pozici, ve které by ho potřeboval. Liší se ale v tom, jak na ně kolektiv v práci spoléhá. Někteří aktéři výzkumu zmiňují, že spolupracovníci k nim chodí pro rady, pomoc nebo konzultaci. Jiní aktéři poukazují na

nedostatečný nebo nulový zájem ze strany vedení o vzdělání zaměstnaných migrantů. U aktérů výzkumu tak dochází k „převzdělanosti“. Český trh práce je tak segmentován na nižší a vyšší pracovní pozice, kterých migranti nemohou dosáhnout.

Třetí výzkumná otázka se zabývá důvody, které přinutí migranty k pohybu, i když to může způsobit nižší sociální status. Aktéři výzkumu nejčastěji odchází z rodné země z ekonomických důvodů. Dočasným snížením svého sociálního statusu přispějí k jeho zvýšení po návratu do země původu. Několik aktérů výzkumu si tak od migrace slibuje zajištění kvalitnější práce na Ukrajině nebo k vytvoření finanční jistoty, kterou využijí pro svou rodinu, která zůstala doma. V této otázce aktéři zmínili teorii segmentovaného trhu práce a teorii migračních sítí, tyto teorie vysvětlují příčiny, které vedou k migraci.

Vedlejší výzkumné otázky měly dopomoci k tomu, aby byla interpretována reflexe současných pracovních pozic z pohledu migrantů. Aktéři výzkumu popisují pracovní pozice na českém trhu práce jako dočasné a uspokojivé, nikoli jako trvalé nebo naplňující. Práci, kterou ukrajinští migranti získali, je pro ně prostředek ke změně sociální mobility, která se pracovní migrací mění. Kvalifikovaní migranti ale nedokáží přes pracovní agentury získat takové pracovní pozice, které by odpovídaly jejich vzdělání, někteří migranti však prokazují iniciativu, při které se odhodlávají hledat pracovní místo s vyšším statusem, to ale až po nastoupení na pracovní místo smluvené agenturou.

Všichni aktéři výzkumu zmiňují současnou nelehkou situaci, ve které se Ukrajina posledních několik let nachází jako hybný činitel, který zapříčinil důvody, kvůli kterým odcházejí do zahraničí. Proto se nabízí navázat na provedený výzkum v této bakalářské práci po změně politické a ekonomické situace na Ukrajině. Ukrajinská pracovní migrace byla do České republiky vždy vysoká, ale uvedené příklady

migrace aktérů výzkumu vyplývají z aktuálního dění na ukrajinské půdě.

Literatura

BARŠOVÁ, Andrea a BARŠA, Pavel. 2005. Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. ISBN 80-210-3875-6.

Český statistický úřad, 2021. Cizinci: Počet cizinců [online] (20.7.2021) Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>

DISMAN, Miroslav, 2002. Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. 4. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1966-8.

DRBOHLAV, Dušan, et al., 2021. Migrace Ukrajinců do Česka a ostatních zemí Evropské unie: jejich potenciál a rozdílná podmíněnost volby cílové země. Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti (JOSRA). ISSN 1803-368. Dostupné z: <https://www.bozpinfo.cz/josra/migrace-ukrajincu-do-ceska-ostatnich-zemi-evropske-unie-jejich-potencial-rozdilna-podminenost>

European union, 2021. Ukraine and the EU [online] (28.7.2021) Dostupné z: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/1937/ukraine-and-eu>

GIDDENS, Anthony, 2003. Důsledky modernity. 2. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-15-6.

GLICK SCHILLER, NINA, 1995. From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration, Anthropological Quarterly, 68 (1): 48-63. DOI 10.2307/3317464.

HENDL, Jan, 2005. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-485-4.

HENIG, David, 2007. Migrace. [online]. Antropowebzin 3 (2-3). ISSN 1801-8807. Dostupné z: antropologie.zcu.cz/migrace

HOFÍREK, Ondřej a NEKORJAK, Michal, 2010. Od pásu ke stánku-a zpět? Proměny ekonomických aktivit Vietnamců v České republice. In: *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*. 1. vydání. Praha: VÚPS, v.v.i. s. 77–94 ISBN 978-80-7416-067-7.

JANSEN, Clifford, 1969. *Some Sociological Aspects of Migration*. Migration. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 0521076455.

KELLY, Philip, LUSIS, Tom, 2006. Migration and the transnational habitus: evidence from Canada and the Philippines. *Environment and Planning A*, 38 (5): 831–847. ISSN 1472-3409.

KOUTNÁ, Martina, 2016. Překvalifikovanost: Skutečný nebo umělý problém? Praha. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií.

KUCHAŘ, Pavel, 2007. *Trh práce: sociologická analýza*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, ISBN 978-80-246-1383-3.

LEE, Everett S., 1966. *A Theory of Migration*. University of Pennsylvania. [online]. *Demography*, 3(1), 47-57. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2060063>

LENSKI, Gerhard, 1984. *Power and Privilege: A Theory of Social Stratification*. Chape Hill: Univ Of North Carolina Pr. ISBN 9780807841198.

LEONTIYEVA, Yana, 2012. Brains versus Brawn: Comparison of the Educational and Occupational Status of non-EU Labour Migrants in the Czech Republic. Praha. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií.

LOVERIDGE, Ray, 2012. *Theories of Labour Market Segmentation. A Critique*. The Hague, Boston, New York: Springer-Verlag New York Inc. ISBN 9781461599609.

MALKKI, Liisa, 1992. *National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and*

Refugees Cultural Anthropology, 7 (1):24-44. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/656519>

MASSEY, Douglas, 2005. Worlds in Motion: Understanding International Migration at the end of the Millenium. Oxford: Clarendon Press. ISBN 978-0199282760.

MORAVCOVÁ, Mirjam a NOSKOVÁ, Helena, 2005. Struktura etnických menšin a imigračních skupin v České republice. Vývoj 2018-2001. In BITTNEROVÁ, Dana a MORAVCOVÁ, Mirjam. *Kdo jsem a koam patřím*. Praha: Sofis, Pastelka 2005, s. 15-79. ISBN 80-902785-8-2.

Národní ústav odborného vzdělávání, 2012. Terciální vzdělávání. Dostupné z: <http://www.nuov.cz/terciarni-vzdelavani>

NEKORJAK, Michal, 2006. Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky. Sociální studia. Brno: Masarykova univerzita, 1/2006. S. 89–109. ISSN 1214-813X.

NOVOTNÁ, Hedvika, ŠPAČEK, Ondřej a ŠŤOVÍČKOVÁ, Magdaléna. et al, 2019. Metody výzkumu ve společenských vědách. 1. vydání. Praha: FHS UK. ISBN 978-80-7571-025-3.

NOWICKA, Magdalena. 2014. Migrating skills, skilled migrants and migration skills: The influence of contexts on the validation of migrants' skills. Migration Letters, 11 (2): 171-186. ISSN 1741-8984.

PALÁT, Milan, 2014. Příčiny vzniku migrace. In: Sborník příspěvků: XVII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Brno: Masarykova univerzita, s. 708-714. ISBN 978-80-210-6840-7.

PETERSEN, William, 1958. A general typology of migration. American Sociological Review, 23 (3): 256–266. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2089239>

PETRUSEK, Miloslav, 2009. Základy sociologie, Praha:AVS, 2009, ISBN 978-80-87207-02-4.

- POŘÍZKOVÁ, Hana, RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, et al., 2010. Vybrané aspekty života cizinců v České republice. 1. vydání. Praha: VÚPS, v.v.i. ISBN 978-80-7416-067-7.
- RABUŠIC, Ladislav a BURJANEK, Aleš, 2003. Imigrace a imigrační politika jako prvek řešení české demografické situace? Brno: VÚPSV.
- RAVENSTEIN, Ernst Georg, 1885. The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, vol. 48, no. 2, pp. 167–235.
- RAVENSTEIN, Ernst Georg, 1889. The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, vol., 52, no. 2, pp. 241–305. DOI 10.2307/2979333.
- SAK, Petr, 2007. Člověk a vzdělání v informační společnosti, Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-230-0.
- SASSEN, Saskia, 2001. *The Global City*. 2nd edition. Oxford: Princeton University Press. ISBN 0-691-07866-1.
- SIROVÁTKA, Tomáš et al., 2002. Menšiny a marginalizované skupiny. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně. ISBN 80-210-2791-6.
- STENNING, Alison, and DAWLEY, Stuart, 2009. Poles To Newcastle: Grounding New Migrant Flows in Peripheral Regions. *European Urban and Regional Studies*, 16 (3): 273–294.
- TVRDÝ, Lubor, 2008. Změny na trhu práce a perspektivy vzdělanosti. 1. vydání. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava. ISBN 978-80-248-1729-3.
- UHEREK Z. et al., 2004. Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu. Praha: Etnologický ústav. ISBN 80-85019-69-0.
- VALENTA, Ondřej a DRBOHLAV, Dušan, 2018. Míra (ne)využití vzdělanostního potenciálu zahraničních pracovníků v Česku. [online] *Fórum sociální politiky* 15 (2):2-10. ISSN 1803-7488 Dostupné z:

<https://www.vupsv.cz/2018/04/12/mira-nevyuziti-vzdelanostniho-potencialu-zahranicnich-pracovniku-v-cesku/>

VOJTKOVÁ, Michaela, 2005. Teorie mezinárodní migrace. [online] SocioWeb. 5. ISSN 1214-1720. Dostupné z: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/124_socioweb_5.pdf

WIMMER, Andreas, a GLICK SCHILLER, Nina, 2009. Metodologický nacionalismus a pohled za jeho hranice: budování národního státu, migrace a společenské vědy. Sociální studia 6 (1), s. 11-47. ISSN 1214 - 813X.

ZILYNSKYJ, Bohdan, 2002. Ukrajinci v českých zemích po roce 1989. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.